

Studijní a pracovní záměry absolventů středních škol se zdravotním postižením

Dotazníkové šetření žáků se zdravotním postižením
v posledním ročníku střední školy

Bc. Ing. Jana Trhlíková

Praha 2010

OBSAH

1. Úvod	3
1.1 Význam pracovního uplatnění pro zdravotně postižené	3
1.2 Předmět a cíle šetření	4
1.3 Metodologická východiska a sběr dat	4
1.4 Charakteristika výběrového souboru	6
1.5 Členění vzdělanostní struktury používané v publikaci	8
2. Vymezení základních pojmů a specifika vzdělávání a zaměstnávání osob se zdravotním postižením.....	10
2.1 Vzdělávání žáků se zdravotním postižením	10
2.2 Podpora zaměstnávání osob se zdravotním postižením	11
3. Specifika vzdělávání a zaměstnanosti osob se zdravotním postižením.....	13
3.1 Struktura vzdělávání žáků se zdravotním postižením	13
3.2 Specifika zaměstnanosti osob se zdravotním postižením	14
3.2.1 Úroveň vzdělání osob se zdravotním postižením	15
3.2.2 Ekonomická aktivita osob se zdravotním postižením	15
4. Studijní a pracovní záměry absolventů se zdravotním postižením	17
4.1 Studijní a pracovní záměry - celkový pohled na skupinu absolventů se ZP.....	17
4.1.1 Studijní záměry - celkový pohled na skupinu absolventů se ZP	18
4.1.2 Pracovní záměry - celkový pohled na skupinu absolventů se ZP.....	19
4.2 Studijní a pracovní záměry podle získané úrovně vzdělání.....	20
4.2.1 Studijní záměry absolventů se zdravotním postižením podle úrovně vzdělání - podrobný pohled	21
4.2.2 Pracovní záměry absolventů se zdravotním postižením podle úrovně vzdělání - podrobný pohled	24
4.3 Studijní a pracovní záměry podle druhu postižení.....	24
4.3.1 Studijní záměry absolventů se zdravotním postižením podle druhu postižení - podrobný pohled	26
4.3.2 Pracovní záměry absolventů se zdravotním postižením podle druhu postižení - podrobný pohled	27
4.4 Studijní a pracovní záměry podle způsobu integrace	28
4.4.1 Studijní záměry absolventů se zdravotním postižením podle způsobu integrace - podrobnější pohled	29
4.4.2 Pracovní záměry absolventů se zdravotním postižením podle způsobu integrace - podrobnější pohled	30
4.5 Studijní a pracovní záměry podle vlastnictví průkazu TP.....	30
4.6 Předpokládané uplatnění absolventů se zdravotním postižením ve vystudovaném oboru	31
5. Obavy absolventů se zdravotním postižením a očekávání pomoci při hledání pracovního uplatnění	33
5.1 Subjektivní hodnocení předpokládaného pracovního výkonu	34
5.1.1 Subjektivní hodnocení předpokládaného pracovního výkonu - podle vzdělání	34
5.1.2 Subjektivní hodnocení předpokládaného pracovního výkonu - podle druhu postižení	35
5.1.3 Subjektivní hodnocení předpokládaného pracovního výkonu - podle formy integrace	36
5.2 Specifické obavy absolventů se zdravotním postižením v souvislosti se vstupem na trh práce	36
5.3 Pomoc subjektů a institucí při hledání pracovního uplatnění.....	38
5.4 Vnímání hodnoty jednotlivých aspektů práce pro absolventy se zdravotním postižením...	41
6. Závěry	43
Použitá literatura a zdroje	46

Projekt je financován Evropským sociálním fondem a rozpočtem České republiky.

Studijní a pracovní záměry absolventů středních škol se zdravotním postižením

Bc. Ing. Jana Trhlíková

Vydal Národní ústav odborného vzdělávání, Praha 2010

Korektura: oddělení pro informační a publikační činnost

1. Úvod

1.1 Význam pracovního uplatnění pro absolventy se zdravotním postižením

Absolventi škol se zdravotním postižením patří z hlediska trhu práce ke skupinám nejvíce ohroženým nezaměstnaností. Důvodem je nepříznivá kumulace závažných znevýhodňujících faktorů, kdy k nedostatku praxe, který znesnadňuje vstup na trh práce i absolventům běžné populace, přistupuje navíc ještě samotné zdravotní postižení. Zdravotní postižení přitom představuje problém nejen z hlediska skutečného omezení možnosti výkonu některých profesí, ale často i z důvodu existence celé řady předsudků a nezájmu zaměstnavatelské sféry.

Získání pracovního uplatnění pro absolventy se zdravotním postižením je tedy podstatně obtížnější, na druhou stranu jejich zařazení do pracovního života představuje významný a ve srovnání s běžnou populací i specifický přínos jak z hlediska individuálního, tak i společenského. Pracovní aktivita občanů se zdravotním postižením má řadu pozitivních ekonomických, sociálních i psychologických efektů, je významným nástrojem širší integrace do společnosti, umožňuje získat ekonomickou nezávislost na sociálních dávkách, vytvářet sociální sítě, přináší možnost seberealizace a mnoho dalších. V nejširším smyslu tak zvyšuje i celkovou kvalitu života zdravotně postiženého. Z hlediska celospolečenského představuje kromě pozitivního ekonomického efektu i větší mnohotvárnost a obohacení společnosti o nové přístupy a pohledy.

Situace v České republice přitom není z hlediska zaměstnávání osob se zdravotním postižením příliš pozitivní. Podle odhadu Českého statistického úřadu v České republice žije asi 1 016 tisíc osob se zdravotním postižením a jejich podíl v populaci tvoří asi 9,87 %, přitom podstatná část z nich se potýká při hledání práce s četnými komplikacemi a jejich nezaměstnanost je mnohonásobně vyšší než u celkové populace.¹

Jak vyplývá např. z průzkumu Národní rady zdravotně postižených občanů ČR základními problémy osob se zdravotním postižením při hledání zaměstnání nejsou jen existující fyzické bariéry, zejména chybějící bezbariérový přístup, ale i bariéry mentální, mezi které patří předsudky, nepochopení nebo nevhodný přístup k osobám se zdravotním postižením. U zaměstnavatelů přetrvává názor vnímající osoby se zdravotním postižením jako skupinu problematickou nejen po stránce nižší výkonnosti a vyšší nemocnosti, ale i nízké kvalifikace a problematické motivace. Výsledkem je, že řada zaměstnavatelů dává přednost úhradě finančních sankcí před zaměstnáváním osob se zdravotním postižením.²

Tyto překážky a nedůvěra pak mnohdy zpětně negativně ovlivňují zájem a motivaci absolventů a osob se zdravotním postižením být ekonomicky aktivní. Výsledkem může být rezignace na hledání zaměstnání a následný odchod z ekonomicky aktivního života.

V neposlední řadě můžeme mezi problémy, které způsobují vysokou nezaměstnanost a nízkou ekonomickou aktivitu lidí se zdravotním postižením, zařadit také nedostatečné nebo nevhodné vzdělání.

V souvislosti s uvedenými problémy je třeba skupině absolventů se zdravotním postižením a vymezení hlavních rizikových aspektů věnovat větší pozornost, a to jak z hlediska výběru vhodného studia, které je základním předpokladem budoucího pracovního uplatnění, tak i samotného přechodu na trh práce.

Tento materiál se zaměřuje na zmapování studijních a pracovních záměrů budoucích absolventů středních škol se zdravotním postižením v samotném

¹ Výběrové šetření zdravotně postižených VŠPO 07.

² Sborník analýz analytické části projektu EQUAL č. 0026. Posílení postavení nezaměstnaných zdravotně postižených občanů na trhu práce na území Prahy. Dostupné na www.adip.sensy.cz

závěru jejich studia na střední škole. Navazuje přitom na předchozí šetření realizované v NÚOV s názvem „Volba střední školy a spokojenost žáků se zdravotním postižením se studiem“. Výzkumný záměr dále předpokládá pokračování šetření a oslovení stejné skupiny absolventů se zdravotním postižením s odstupem 2-3 let, jehož cílem bude porovnat studijní a pracovní záměry se skutečností a identifikovat základní problémy a bariéry, které bránily naplnění původních představ.

Analýzy byly realizovány jako součást vytváření informační základny pro informační systém www.infoabsolvent.cz v rámci projektu VIP - Kariéra II, který je financován z rozpočtu ČR a ESF a jehož hlavním cílem je poskytování nepřetržitě dostupné informační podpory pro široké spektrum uživatelů, počínaje informacemi využitelnými v oblasti poradenství, tedy pro kariérové a výchovné poradce, žáky a jejich rodiče až k informacím usnadňujícím řízení a rozhodování v této oblasti, tedy především MŠMT, MPSV a krajské orgány. Výstupy z tohoto materiálu budou v rámci informačního systému zpřístupněny i v jednodušší uživatelské podobě ve formě tzv. statických a dynamických stránek, které umožňují snadnější vyhledávání dílčích a konkrétně zaměřených informací.

1.2 Předmět a cíle šetření

Ve vztahu k problematice přechodu absolventů se zdravotním postižením na trh práce byly jako předmět analýzy vymezeny tři základní okruhy: studijní a pracovní záměry absolventů se zdravotním postižením, včetně preferovaných forem ekonomické aktivity a jejich zájmu o využití státem podporovaných pracovních míst. Druhou oblast představují otázky spojené se specifickými obavami absolventů se zdravotním postižením a jejich očekávání v souvislosti se vstupem na trh práce. Třetí sledovanou oblastí jsou otázky související s podporou absolventů se zdravotním postižením při hledání zaměstnání ze strany poradenských institucí a rodiny.

Podívejme se dále podrobněji na jednotlivé cíle šetření.

Cíle šetření:

- Zmapování studijních záměrů a představ o budoucí pracovní aktivitě absolventů se zdravotním postižením a jejich uplatnění na trhu práce, zejména:
  - zájem budoucích absolventů se zdravotním postižením být ekonomicky aktivní,
  - zjištění preferovaných forem pracovní aktivity a míry očekávaného využití podpory ze strany státu např. míst speciálně zřízených pro absolventy se zdravotním postižením a chráněných dílen,
  - zájem o práci v oboru, případně snaha odejít pracovat mimo obor (tzv. míra identifikace s oborem) a její porovnání s absolventy běžné populace,
  - zjištění dalších studijních záměrů v rozdělení podle formy integrace i druhu zdravotního postižení.
- Specifické obavy a očekávání absolventů se zdravotním postižením vzhledem k uplatnění na trhu práce a vnímání důležitosti pracovního uplatnění.
- Podpora ze strany institucí a rodiny při hledání pracovního uplatnění.

1.3 Metodologická východiska a sběr dat

Průzkum byl uskutečněn na základě dotazníkového šetření realizovaného NÚOV v roce 2009 zaměřeného na žáky se zdravotním postižením v posledních ročnících středních

škol.³ Dotazníky byly distribuovány prostřednictvím pedagogů středních škol vzdělávajících žáky se zdravotním postižením, kteří je v závěru studia předali žákům k vyplnění.⁴ Sběr dat proběhl jak na školách zřízených pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (tzv. speciálních školách), tak i na běžných školách, které žáky se zdravotním postižením integrují skupinově (speciální třídy) nebo individuálně. Do realizace bylo zapojeno 147 středních škol, z toho 86 běžných škol s individuálně integrovanými žáky, 32 škol se skupinovou (případně i individuální integrací) a 29 speciálních škol. Počet oslovených žáků činil 1894 a získáno bylo 1312 odpovědí, návratnost je téměř 70%.

Údaje o školách, které žáky se zdravotním postižením vzdělávají, včetně počtů žáků podle druhu zdravotního postižení, byly získány z databáze Ústavu pro informace ve vzdělávání. Výběr škol byl proveden jako náhodný stratifikovaný výběr tak, aby získaný vzorek z hlediska struktury přibližně odrážel skutečné členění populace žáků se zdravotním postižením v rozdělení podle formy integrace ve školách. Druhým hlediskem výběru bylo zahrnutí nejčastěji se vyskytujících druhů zdravotního postižení. Z důvodu potřeby dostatečného zastoupení byly ve vzorku některé druhy postižení mírně nadhodnoceny (žáci s tělesným a smyslovým postižením). Naopak žáci s mentálním postižením jsou i s ohledem na dotazníkový způsob sběru dat, který vyžaduje dostatečnou míru pochopení a spolupráce respondenta, zastoupeni ve vzorku méně, než odpovídá reálné struktuře. Navíc ze stejného důvodu nejsou zařazeni žáci se středně těžkým a těžkým mentálním postižením.

Šetření bylo zaměřeno na zjištění individuálních bariér, kterých se žáci se zdravotním postižením při vstupu na trh práce obávají a které mohou být s ohledem na různé druhy i míru postižení variabilní, z tohoto důvodu byly do dotazníku zařazeny i otevřené otázky. Část otázek byla přitom konstruována tak, aby v návaznosti na šetření absolventů středních škol realizovaných v NÚOV v předchozích letech bylo možné získané výsledky porovnat s populací žáků bez zdravotního postižení.

Analýzy byly realizovány z několika úhlů pohledu, kromě celkové situace byly sledovány i rozdíly v názorech a očekáváních lidí se zdravotním postižením podle druhu postižení, formy integrace i úrovně získaného vzdělání.

Problémy žáků se zdravotním postižením nekončí výběrem školy a jejím absolvováním. S ohledem na tuto skutečnost bylo šetření koncipováno jako longitudinální, kdy součástí této první etapy bylo i získání kontaktů na respondenty. V následující II. etapě, jejíž realizace je plánována s odstupem dvou až tří let, budou respondenti osloveni znovu s cílem zjistit, zda se jim podařilo najít uplatnění na trhu práce, s jakými konkrétními omezeními a problémy se setkali a jak na základě získaných zkušeností hodnotí pomoc institucí a nástroje sloužící k usnadnění získání zaměstnání zdravotně postiženým.

Publikaci tvoří šest kapitol. V úvodní kapitole jsou uvedena metodologická východiska a informace o sběru dat a podrobné údaje o struktuře sledovaného souboru. **Druhá kapitola a třetí kapitola poskytují základní informace o problematice.** **Druhá kapitola** je zaměřena na vymezení pojmů, které se k tématu zaměstnávání osob se zdravotním postižením vztahují. **Třetí kapitola** pak obsahuje statistické údaje vztahující se ke vzdělávání a zaměstnávání osob se zdravotním postižením, včetně jejich ekonomické aktivity a úrovně vzdělání. **Čtvrtá kapitola** je založena na údajích z realizovaného šetření a soustřeďuje se na analýzu studijních a pracovních záměrů budoucích absolventů se zdravotním postižením, a to nejen za celý soubor, ale i v rozdělení podle druhu postižení, formy integrace i dosud získané úrovně vzdělání. **Pátá kapitola** vychází rovněž z výsledků realizovaného šetření a obsahuje především analýzy zaměřené na specifické obavy a očekávání absolventů se zdravotním postižením

---

³ Závěry první části analýz zaměřené na problematiku vzdělanostní volby žáků se zdravotním postižením byly prezentovány ve studii Trhlíková, J.: Volba střední školy a spokojenost žáků se zdravotním postižením se studiem. Praha: NÚOV 2009.

⁴ Vzhledem k míře a charakteru postižení některých žáků byly školy požádány, aby v případě potřeby učitelé poskytli žákům při vyplnění dotazníku individuální pomoc.

při vstupu na trh práce. **Závěrečná kapitola** je věnována shrnutí výsledků za jednotlivé okruhy šetření.

1.4 Charakteristika výběrového souboru

Z hlediska struktury sledovaného vzorku podle druhu zdravotního postižení (tabulka 1.1) jsou nejvíce zastoupeni žáci s mentálním postižením a žáci se specifickými poruchami učení. Ti tvoří převažující skupinu i v reálné struktuře žáků středních škol se zdravotním postižením, jejich procentuální zastoupení je ale ve sledovaném vzorku nižší.⁵ Naopak z důvodu potřeby dostatečného zastoupení všech skupin ve vzorku jsou nadhodnoceny skupiny žáků s tělesným a smyslovým postižením.

Tabulka 1.1: Struktura výběrového souboru – podle druhu zdravotního postižení⁶

Druh zdravotního postižení	Počet	Procenta
Sluchové	70	5,3%
Zrakové	93	7,1%
Tělesné	129	9,8%
Mentální	458	35,0%
Kombinované	86	6,6%
SPU	159	12,1%
Nespecifikováno	317	24,0%
Celkový součet	1312	100,0%

Kromě druhu zdravotního postižení byla zjišťována i míra postižení, ovšem pouze z pohledu přiznání tzv. mimořádných výhod poskytovaných občanům s těžkým tělesným, smyslovým nebo mentálním postižením, které omezuje jejich pohybovou nebo orientační schopnost⁷. Zákon určuje tři stupně mimořádných výhod:⁸

1. stupeň - průkaz TP je určen pro občany s těžkým postižením;
2. stupeň - průkaz ZTP je určen pro zvláště těžce postižené občany.
3. stupeň - průkaz ZTP/P obdrží zvláště těžce postižení občane s potřebou průvodce.

Jak vyplývá z tabulky 1.2, v rámci sledovaného souboru vlastnilo některý z uvedených průkazů kolem 20 % respondentů, z toho přibližně 1,4 % průkaz TP, necelých 9 % průkaz ZTP a 8,7 % průkaz ZTP/P.

Tabulka 1.2: Struktura výběrového souboru – podle vlastnictví průkazu zdravotního postižení⁹

Průkaz zdravotně postiženého	Počet	Procenta
Nevlastní průkaz	1007	81,1%
Průkaz TP	17	1,4%
Průkaz ZTP	110	8,9%
Průkaz ZTP/P	108	8,7%
Celkový součet	1242	100,0%

⁵ Důvodem nižšího zastoupení žáků s mentálním postižením je zejména způsob sběru dat prostřednictvím dotazníku, který vyžaduje dostatečnou míru porozumění. Z tohoto důvodu rovněž nebyli dotazováni žáci kategorie C (praktických škol).

⁶ U žáků, kteří neuvedli způsob zdravotního postižení, lze na základě sdělení škol předpokládat, že se pravděpodobně jedná převážně o žáky se specifickými poruchami učení.

⁷ Podle zákona č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení a vyhlášky MPSV č. 182/1991 Sb.

⁸ O přiznání mimořádných výhod je třeba zažádat na sociálním odboru obce. Pracovníci úřadu nechají posoudit zdravotní stav žadatele posudkovým lékařem a na jeho základě rozhodnou o udělení výhod. Konkrétní zdravotní indikace, které rozhodují o přiznání stupně výhod, jsou uvedeny v příloze č. 2 vyhlášky MPSV č. 182/1991 Sb.

⁹ Odpověď neuvědlo 70 respondentů.

Struktura výběrového souboru podle formy integrace ukazuje, že přibližně 39 % respondentů absolvovalo školu pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, 30 % bylo integrováno skupinově a 31 % individuálně na škole běžného typu (tabulka 1.3). Toto rozložení zhruba odpovídá skutečné struktuře žáků se zdravotním postižením z hlediska jejich integrace na středních školách (tabulka 2.1). Podle údajů UIV k 30.9.2009 činil počet žáků se zdravotním postižením na středních školách 19 728, přitom ve speciálních třídách ve školách pro žáky se SVP bylo 7 405 žáků (tj. 37,5 %), ve speciálních třídách škol pro žáky bez SVP 6 039 (30,6 %) a 6 284 individuálně integrovaných žáků (31,9 %).

Tabulka 1.3: Struktura výběrového souboru – podle formy integrace¹⁰

Forma integrace	Počet	Procenta
Speciální škola pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami	485	39%
Speciální třída v běžné škole	371	30%
Individuální integrace na běžné škole	380	31%
Celkový součet	1236	100%

Z tabulky 1.4 je zřejmé, že v rámci výběrového souboru navštěvovali speciální školu nejčastěji žáci s tělesným (65 %) nebo smyslovým (62 %) postižením, naopak méně to bylo u žáků s mentálním postižením. V reálné struktuře je toto rozdělení opačné, častěji jsou individuálně integrováni žáci s tělesným a smyslovým postižením než žáci s postižením mentálním. Rozdíl je důsledkem především nezařazení žáků se středním a těžším mentálním postižením do vzorku.¹¹

Tabulka 1.4: Struktura výběrového souboru – podle formy integrace a druhu zdravotního postižení (v %)

Druh zdravotního postižení	Forma integrace			Celkem
	Speciální škola	Speciální třída v běžné škole	Individuální integrace na běžné škole	
Tělesné	65 %	12 %	22 %	100 %
Zrakové	62 %	24 %	14 %	100 %
Sluchové	61 %	10 %	29 %	100 %
Více vad	56 %	30 %	14 %	100 %
Mentální	39 %	39 %	22 %	100 %
Neuvedeno	28 %	28 %	44 %	100 %
Speciální poruchy učení	15 %	31 %	54 %	100 %
Celkem – bez rozlišení druhu postižení	39 %	30 %	31 %	100%

Z hlediska úrovně vzdělání tvoří ve vzorku dominantní kategorii kategorií vyučených (SOU H), jejichž zastoupení dosahuje 68,5 %. Dále pak z hlediska četnosti zastoupení následují kategorie SOŠ s maturitou (12,7 %) a SOU H (12,7 %). Ve srovnání s běžnou populací jsou tedy podstatně více zastoupeni žáci nižších úrovní vzdělání.

¹⁰ Odpověď neuvádělo 76 respondentů.

¹¹ Míra individuální integrace v rámci sledovaného vzorku je nižší zejména u zrakového (14 % oproti 42 %) a tělesného (22 % oproti 46 %) postižení, než odpovídá reálné situaci. Naopak zastoupení žáků s mentálním postižením, kteří jsou individuálně integrováni, je ve vzorku vyšší (22 % oproti 1,3 %), než odpovídá skutečnosti (viz tab. 2.1), což je dáno zastoupením pouze žáků s lehčím mentálním postižením.

Tabulka 1.5: Struktura výběrového souboru – podle úrovně vzdělání ¹²

Úroveň vzdělání	Počet	Procenta
Střední vzdělání s MZ (odborné) (M)	167	12,7
Střední vzdělání s MZ a odborným výcvikem (L0)	19	1,4
Střední vzdělání s výučním listem (H)	166	12,7
Střední vzdělání s výučním listem (E)	899	68,5
Gymnázium (K)	11	0,8
Praktická škola (C)	4	0,3
Střední vzdělání bez výučního listu a MZ (J)	46	3,5
Celkem	1312	100,0

Tabulka 1.6: Struktura výběrového souboru – podle formy integrace a úrovně vzdělání (v %) ¹³

	Speciální škola	Speciální třída v běžné škole	Běžná škola	Celkem
Střední vzdělání s MZ (odborné) (M)	48 %	14 %	37 %	100 %
Střední vzdělání s MZ a odborným výcvikem (L0)	33 %	22 %	44 %	100 %
Střední vzdělání s výučním listem (H)	40 %	16 %	44 %	100 %
Střední vzdělání s výučním listem (E)	38 %	36 %	26 %	100 %
Gymnázium (K)	18 %	0 %	82 %	100 %
Střední vzdělání bez výučního listu a MZ (J)	91 %	9 %	0 %	100 %
Celkem - bez rozlišení úrovně vzdělání	39 %	30 %	31 %	100 %

Z hlediska struktury výběrového souboru podle formy integrace a úrovně vzdělání je charakteristické vzdělávání žáků kategorie J ve školách zřízených pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a vysoký podíl individuálně integrovaných žáků na gymnáziích.

1.5 Členění vzdělanostní struktury používané v publikaci

Vzhledem k tomu, že vzdělanostní struktura žáků se zdravotním postižením je ve srovnání s běžnou strukturou odlišná a poněkud vychýlená směrem k nižším stupňům vzdělávání a mezi jednotlivými kategoriemi vzdělávání existují specifické rozdíly např. v převažujícím způsobu integrace, je nezbytné popsat tuto strukturu detailněji než jen podle stupňů daných školským zákonem¹⁴. V publikaci je uváděno následující podrobnější členění.

Střední vzdělávání (kategorie C, J)

Umožňuje dosáhnout středního vzdělání. Podíl žáků ve středním vzdělávání je z hlediska celé populace žáků velmi nízký, ve skupině žáků se zdravotním postižením je ale jejich zastoupení poměrně významné. Vzhledem k dotazníkovému způsobu sběru dat a skutečnosti, že většina žáků vzdělávajících se v těchto kategoriích jsou žáci s mentálním postižením, je tato úroveň vzdělání zastoupena jen výjimečně a kategorie C není samostatně interpretována.

¹² Vzhledem k ojedinělému zastoupení žáků praktické školy ve vzorku, které neodpovídá reálné situaci, není tato skupina samostatně analyzována.

¹³ Vzhledem k okrajovému zastoupení žáků praktické školy ve vzorku, které neodpovídá reálné situaci, není procentní zastoupení v tabulce uváděno.

¹⁴ Školský zákon člení střední vzdělávání podle dosahovaných stupňů vzdělání pouze do tří kategorií: střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem a střední vzdělání s maturitní zkouškou.

Střední vzdělávání s výučním listem¹⁵

Střední vzdělávání s výučním listem umožňuje dosáhnout středního vzdělání s výučním listem. Zahrnuje žáky, kteří byli nově přijati do 3letých a 2letých vzdělávacích programů a po absolvování získají výuční list. Podíl žáků vstupujících do 2letých oborů je z hlediska celé populace žáků velmi malý.

Střední vzdělávání s výučním listem - kategorie E – obory jsou koncipovány s nižšími nároky v oblasti všeobecného a obecně odborného vzdělání. Absolventi jsou připraveni pro výkon jednoduchých prací v rámci dělnických povolání. Podíl žáků vstupujících do oborů kategorie E činí jen 4,3 % z celku žáků nově přijatých do středního vzdělávání, naopak ve skupině žáků se zdravotním postižením je tato kategorie zastoupena nejvýrazněji.

Střední vzdělávání s výučním listem - kategorie H - umožňuje dosáhnout středního vzdělání s výučním listem.

Střední vzdělávání s maturitní zkouškou

Střední vzdělávání s MZ a odborným výcvikem – kategorie L0 - umožňuje dosáhnout středního vzdělání s maturitní zkouškou. Zahrnuje žáky, kteří byli nově přijati do vzdělávacích programů odpovídajících dřívějším studijním oborům SOU. Po absolvování získají maturitní vysvědčení, součástí jejich přípravy je i odborný výcvik, takže jsou vlastně i vyučeni, i když výuční list nedostávají. Jsou připravováni pro náročné dělnické práce a mají i předpoklady pro výkon nižších řídicích funkcí.

Střední vzdělávání s MZ (odborné) - kategorie M – umožňuje dosáhnout středního vzdělání s maturitní zkouškou. Zahrnuje žáky, kteří byli nově přijati do 4letých vzdělávacích programů poskytujících střední vzdělání s maturitní zkouškou, po absolvování získají maturitní vysvědčení.

Střední vzdělání s MZ – Gymnázia - kategorie K – umožňuje dosáhnout středního vzdělání s maturitní zkouškou. V této kategorii jsou zahrnuti žáci gymnaziálního vzdělávání všech délek.

Metodologické poznámky:

- Vzhledem ke skutečnosti, že část respondentů nspecifikovala druh zdravotního postižení, a způsob sběru dat prostřednictvím dotazníku neumožňoval získat údaje od žáků s vyšším stupněm mentálního postižení, je třeba vyhodnocení za celý vzorek vnímat spíše jako orientační. Významnější vypovídací schopnost mají podrobnější údaje v rozdělení podle druhu zdravotního postižení, integrace nebo úrovně vzdělání.
- Při interpretaci je třeba vzít v úvahu, že způsob sběru dat neumožňoval specifikovat míru zdravotního postižení a v jednotlivých kategoriích podle druhu zdravotního postižení jsou proto zahrnuti žáci s různou mírou postižení, jejichž možnosti při uplatnění na trhu práce mohou být odlišné.
- V některých tabulkách je kromě procentuálního vyjádření uvedeno tzv. znaménkové schéma, které znázorňuje statistickou významnost. Počet znamének vyznačuje signifikantně vyšší nebo nižší četnost v daném poli na 5% (+/-), 1% (++) nebo 0,1% (+++) hladině významnosti.
- Z důvodu přehlednosti grafů a stručnosti textu jsou v textu a grafech uváděny některé pojmy zkráceně:
  - Termín škola pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami je zkracován na „speciální škola“.
  - Střední vzdělání s maturitní zkouškou - odborné (kategorie M) je

¹⁵ Kategorie E a H jsou ještě podrobněji členěny na kategorie E/0 – vzdělávání v programech určených především pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami a E/5 – vzdělávání ve dvouletých učebních oborech určených k přípravě pro méně náročná dělnická povolání. Kategorie H zahrnuje H0, což je klasické vyučení v učebních oborech středních odborných učilišť s dobou přípravy tři roky, a H5, kde doba přípravy je dva roky.

- zkracováno na „Střední vzděl. s MZ“.
- Střední vzdělání s maturitní zkouškou a odborným výcvikem (kategorie L/0) je zkracováno na „Střední vzděl. s MZ a OV“.
- Střední vzdělání s výučním listem kategorie H je zkracováno na „Střední vzděl. s VL (H)“.
- Střední vzdělání s výučním listem kategorie E je zkracováno na „Střední vzděl. s VL (E)“.
- Střední vzdělání bez výučního listu a MZ (J) na „SOŠ bez VL a MZ“.

2. Vymezení základních pojmů a specifika vzdělávání a zaměstnávání osob se zdravotním postižením

2.1 Vzdělávání žáků se zdravotním postižením

Podívejme se nejprve v základním přehledu na pojmy a trendy vztahující se ke vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami.

Vymezení dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami¹⁶

Osoba se speciálními vzdělávacími potřebami je osoba se zdravotním postižením, zdravotním či sociálním znevýhodněním.

- Zdravotní postižení je postižení mentální, tělesné, zrakové, sluchové, vady řeči, autismus, souběžné postižení více vadami, vývojové poruchy učení nebo chování.
- Zdravotní znevýhodnění je zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc, nebo zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování.
- Sociální znevýhodnění - rodinné prostředí s nízkým socioekonomickým statusem, nařízená ústavní či ochranná výchova, postavení azylanta či uprchlíka.

Zařazení do speciálního vzdělávání

Speciální vzdělávání se poskytuje žákům, u nichž byly speciální vzdělávací potřeby zjištěny na základě speciálně pedagogického, popřípadě psychologického vyšetření školským poradenským zařízením, nebo odborným zdravotnickým pracovištěm s tím, že výsledné doporučení vystavuje školské poradenské zařízení. Speciální vzdělávání se poskytuje i žákům zařazeným do škol zřízených při školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.

Speciální vzdělávání může být zajištěno několika způsoby:¹⁷

- **Formou individuální integrace**, kterou se zpravidla rozumí vzdělávání žáka v běžné třídě v běžné škole a které je upřednostňováno, případně ve speciální škole pro jiné postižení.
- **Formou skupinové integrace**, kdy je žák vzděláván ve třídě či oddělení v běžné škole nebo speciální škole.
- **Formou vzdělávání v samostatné škole pro žáky se zdravotním postižením (speciální škola).**
- Kombinací všech tří výše popsaných forem.

¹⁶ § 16 zákona č. 561/2004 Sb. ve znění p.p.

¹⁷ Vyhláška MŠMT č. 73/2005 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se specifickými vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Zařazení žáka se zdravotním postižením do některé formy speciálního vzdělávání provádí ředitel školy na základě doporučení školského poradenského zařízení a souhlasu zákonného zástupce žáka (příp. zletilého žáka).

V posledních letech dochází ke změně v přístupu ke vzdělávání žáků se zdravotním postižením. Vychází se z požadavku, aby výchovně vzdělávací proces u žáků se speciálními vzdělávacími potřebami pokud možno neprobíhal odděleně ve speciálních školách. Pokud je žák s postižením schopen absolvovat docházku spolu se žáky bez postižení, představuje umístění dítěte ve speciální škole určitou izolaci od „zdravé“ populace. Preferovanou formou vzdělávání je proto individuální integrace v běžné škole.

K výhodám integrace patří zejména skutečnost, že nedochází k oddělení mládeže se zdravotním postižením od jejich zdravých vrstevníků, zdraví lidé se seznámí s problémy i potenciálem lidí s postižením, lidé s postižením získají sebedůvěru, dokáží lépe zhodnotit vlastní dovednosti, schopnosti a zábrany a další.¹⁸

Na druhé straně je ale třeba udržet určitou síť speciálních škol různého typu jako alternativu pokrytí potřeb těch dětí se zdravotním postižením, kterým tento způsob vzdělávání vyhovuje víc než škola běžného typu. Skutečnost, že při řešení otázky výběru vzdělávací instituce a volby mezi speciální a běžnou školou je třeba vždy vycházet z konkrétní individuální situace dítěte, potvrzují i výsledky předchozích analýz zaměřených na volbu střední školy a následnou spokojenost s touto volbou. Z nich jsou zřejmé určité rozdíly. Vzdělávání ve speciální škole by v závěru studia při hypotetické opakované volbě zvolili nejčastěji žáci s více vadami (56 %) a se zrakovým postižením (54 %). Relativně vysoký zájem o vzdělávání na školách pro žáky se speciálními potřebami projeví i absolventi s tělesným postižením (42 %) a sluchovými vadami (42 %). Naopak individuální formu integrace preferují především žáci s lehkým mentálním postižením.¹⁹

Tyto analýzy zároveň ukázaly určité odlišnosti ve vztahu k předchozí zkušenosti s formou integrace. Speciální školu by si po zkušenostech s tímto studiem zvolili nejčastěji opět právě absolventi speciálních škol, jejich podíl ale není převažující – dosahuje jen 42 % žáků, naopak 48 % z nich by dalo přednost integraci na běžné škole a kolem 9 % nevedlo jasné stanovisko.

Odlišná situace je u žáků individuálně integrovaných, z nichž by naprostá většina (97 %) rovněž preferovala individuální formu integrace. Speciální školu by zvolilo jen 1,2 % z nich a necelá 2 % odpověděla, že neví.

Ukazuje se tedy, že i když nezanedbatelná část žáků se zdravotním postižením má zájem o vzdělávání na speciální škole a jsou s tímto způsobem vzdělávání spokojeni, poměrně značný podíl žáků speciálních škol i speciálních tříd, stejně jako většina individuálně integrovaných žáků, by preferovala docházku do školy běžného typu. Aktuální statistické údaje o vzdělávání žáků podle formy integrace jsou uváděny podrobně ve třetí kapitole.

2.2 Podpora zaměstnávání osob se zdravotním postižením

Vzhledem k obtížnější situaci se osobám se zdravotním postižením poskytuje zvýšená ochrana na trhu práce a existují právně vymezené instituty, které mají zaměstnavatele motivovat k přijímání osob se zdravotním postižením do pracovního poměru, k vytváření nových pracovních míst a pracovních podmínek pro tyto osoby.

Podpora zaměstnávání osob se zdravotním postižením je zaměřena na zabezpečení pracovní rehabilitace uchazečů a zájemců o zaměstnání, přípravu k práci, zařazování do specializovaných rekvalifikačních kurzů, na zařazování na chráněná pracovní místa a do chráněných dílen a rovněž na poradenství pro volbu povolání a přípravu k práci.

¹⁸ Červenková, A., Kotíková, J (2001).

¹⁹ Jedná se o subjektivní vyjádření žáků v závěru studia. Trhlíková, J.: Volba střední školy a spokojenost žáků se zdravotním postižením se studiem. Dotazníkové šetření žáků se zdravotním postižením v posledním ročníku střední školy. Praha: NÚOV 2009.

Podívejme se nyní na jednotlivé formy podpory podrobněji:²⁰

- **Pracovní rehabilitaci** se rozumí souvislá činnost zaměřená na získání a udržení vhodného zaměstnání osoby se zdravotním postižením, kterou na základě její žádosti zabezpečují úřady práce a hradí náklady s ní spojené. Úřad práce v součinnosti s osobou se zdravotním postižením sestaví individuální plán pracovní rehabilitace.
- **Příprava k práci** představuje zapracování osoby se zdravotním postižením na vhodné pracovní místo na základě dohody s úřadem práce, může být prováděna s podporou asistenta.
- **Rekvalifikace** představuje získání nové kvalifikace nebo zvýšení, rozšíření nebo prohloubení dosavadní kvalifikace, včetně jejího udržování anebo obnovování. Rekvalifikační kurzy.²¹
- **Chráněné pracovní místo**²² je pracovní místo vytvořené zaměstnavatelem pro osobu se zdravotním postižením na základě písemné dohody s úřadem práce. Chráněné pracovní místo musí být provozováno po dobu nejméně 2 let ode dne sjednaného v dohodě. Na vytvoření chráněného pracovního místa pro osobu se zdravotním postižením může zaměstnavatel obdržet příspěvek. Úřad práce může uzavřít dohodu o poskytnutí příspěvku na vytvoření chráněného pracovního místa i osobou se zdravotním postižením, která se rozhodne vykonávat samostatnou výdělečnou činnost (SVČ). Pro poskytnutí příspěvku platí stejné podmínky.
- **Chráněná pracovní dílna**²³ je pracoviště zaměstnavatele přizpůsobené pro zaměstnávání osob se zdravotním postižením, kde je v průměrném ročním přepočteném počtu²⁴ zaměstnáno nejméně 60 % těchto zaměstnanců. Chráněná pracovní dílna musí být provozována také nejméně po dobu 2 let. Chráněné dílny jsou zaměřeny především na možnost rehabilitace a integrace.
- **Příspěvky pro zaměstnavatele**²⁵
Úřad práce může poskytnout příspěvek zaměstnavateli na vytvoření chráněného pracovního místa a chráněné pracovní dílny a rovněž může být poskytnut příspěvek na částečnou úhradu provozních nákladů. Zaměstnavateli, který provádí na svém pracovišti přípravu k práci osob se zdravotním postižením, může úřad práce uhradit náklady na přípravu k práci těchto osob. Zaměstnavateli zaměstnávajícímu více než 50 % osob se zdravotním postižením z celkového počtu svých zaměstnanců se poskytuje **příspěvek na podporu zaměstnávání těchto osob**.

Kromě příspěvků na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením jsou využívány i další právní nástroje k podpoře zaměstnávání těchto osob, ke kterým patří stanovení povinného podílu zaměstnávání osob se zdravotním postižením.

- **Povinný podíl zaměstnávání osob se zdravotním postižením**

Zaměstnavatelé s více než 25 zaměstnanci v pracovním poměru jsou povinni zaměstnávat osoby se zdravotním postižením ve výši 4 % z celkového počtu svých zaměstnanců.

Kromě zaměstnávání v pracovním poměru je možné tuto povinnost plnit odebíráním výrobků nebo služeb²⁶, nebo odvodem do státního rozpočtu, nebo

²⁰ <http://www.mpsv.cz/>

²¹ Kompetence výchovných poradců v oblasti péče o žáky se zdravotním postižením. Sborník studijních materiálů. Praha: NIDV 2010.

²² § 75 zákona 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění.

²³ § 76 odst. 1 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění.

²⁴ Výpočet průměrného ročního přepočteného počtu zaměstnanců stanovuje vyhláška č. 518/2004 Sb., kterou se provádí zákon č. 435/2004 Sb., v platném znění.

²⁵ § 76 zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, v platném znění.

²⁶ Od zaměstnavatelů zaměstnávajících více než 50 % zaměstnanců, kteří jsou osobami se zdravotním postižením, nebo zadáváním zakázek těmto zaměstnavatelům nebo odebíráním výrobků chráněných dílen provozovaných občanským sdružením, státem registrovanou církví nebo náboženskou společností nebo církevní právnickou osobou, nebo obecně prospěšnou společností, nebo zadáváním zakázek těmto subjektům nebo

vzájemnou kombinací uvedených způsobů. Zaměstnavatelé, kteří jsou **organizačními složkami státu** nebo jsou **zřízení státem**, **nemohou plnit povinný podíl odvodem do státního rozpočtu.**

Podívejme se v následující části textu, jak je pro účely zaměstnanosti vymezen okruh osob se zdravotním postižením.

Osoba se zdravotním postižením (OZP)²⁷:

- **osoby invalidní ve třetím stupni (osoby s těžším zdravotním postižením)** – dříve osoby plně invalidní,
- **osoby invalidní v prvním a druhém stupni** – dříve osoby částečně invalidní,
- **osoby zdravotně znevýhodněné.**

I. Osoby invalidní ve třetím stupni (osoby s těžším zdravotním postižením)

Těmito osobami jsou všechny osoby, které byly orgánem sociálního zabezpečení uznány podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění (dále jen „zákon o důchodovém pojištění“), ve znění účinném **od 1. 1. 2010** invalidními ve třetím stupni.

II. Osoby invalidní v prvním a druhém stupni

Těmito osobami jsou všechny osoby, které byly orgánem sociálního zabezpečení uznány podle zákona o důchodovém pojištění invalidními v prvním a druhém stupni.

K doložení skutečnosti, že fyzická osoba je osobou s těžším zdravotním postižením (invalidní ve třetím stupni) nebo osobou se zdravotním postižením (invalidní v prvním a druhém stupni), je třeba potvrzení nebo rozhodnutí orgánu sociálního zabezpečení.

Podle zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, orgány sociálního zabezpečení o invaliditě jako takové samostatně nerozhodují, rozhodují pouze o přiznání invalidního důchodu. Předpokladem vydání takového rozhodnutí je posudek o zdravotním stavu, který pro všechny orgány sociálního zabezpečení rozhodující o dávkách důchodového pojištění vypracovávají lékaři posudkové služby ČSSZ. Na jeho základě je vydáno rozhodnutí o přiznání invalidního důchodu nebo zamítnutí žádosti o invalidní důchod.

III. Osoby zdravotně znevýhodněné

Do této kategorie patří osoby, které byly rozhodnutím úřadu práce uznány osobami zdravotně znevýhodněnými.

3. Specifika vzdělávání a zaměstnanosti osob se zdravotním postižením

V této kapitole se zaměříme na základní statistické přehledy související se vzděláváním a pracovním uplatněním osob se zdravotním postižením. Statistické údaje jsou převzaty z databází Ústavu pro informace ve vzdělávání a Českého statistického úřadu.

3.1 Struktura vzdělávání žáků se zdravotním postižením

Jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole, žáci se zdravotním postižením jsou vzdělávání formou individuální integrace na běžných školách, formou skupinové integrace ve třídě nebo skupině pro žáky se zdravotním postižením nebo ve škole samostatně zřízené pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami (speciální škola). Podívejme se, jaká je

---

odebíráním výrobků nebo služeb od osob se zdravotním postižením, které jsou osobami samostatně výdělečně činnými.

²⁷ Vymezení osob se zdravotním postižením je upraveno zákonem č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

současná situace středního školství ve vztahu k integraci žáků se zdravotním postižením z pohledu statistických údajů.

Z údajů ÚIV (tabulka 3.1) vyplývá, že z celkového počtu přibližně 19 728 žáků se speciálními vzdělávacími potřebami se nejvíce žáků – 7,4 tisíce (37,5 %) vzdělávalo ve speciálních školách, asi 6 tis. (30,6 %) ve speciálních třídách běžných škol (škol pro žáky bez SVP). A přibližně 6,3 tis. (31,9 %) bylo ve školním roce 2009/10 individuálně integrováno na školách běžného typu.

Nejčastěji byli individuálně integrováni žáci s vývojovými poruchami učení (84,9 %), dále pak žáci s vadami řeči (56,1 %), kterých je ale poměrně málo a s tělesným postižením (46,3 %). Naopak nejméně často jsou individuálně integrováni na běžných školách žáci s mentálním postižením (1,3 %).

Tabulka 3.1: Vzdělávání ve středních školách, denní forma vzdělávání – žáci podle druhu postižení a formy integrace – stav k 30.9.2009

	Celkem		Žáci ve spec. třídách			Individuálně integrování žáci		
	Počet	v %	Počet	v %	v % podle druhu postižení	Počet	v %	v % podle druhu postižení
Mentální	10417	52,8%	10285	76,5%	98,7%	132	2,1%	1,3%
Sluchové	511	2,6%	355	2,6%	69,5%	156	2,5%	30,5%
Zrakové	254	1,3%	148	1,1%	58,3%	106	1,7%	41,7%
S vadami řeči	41	0,2%	18	0,1%	43,9%	23	0,4%	56,1%
Tělesné	800	4,1%	430	3,2%	53,8%	370	5,9%	46,3%
S více vadami	1083	5,5%	970	7,2%	89,6%	113	1,8%	10,4%
Vývojové poruchy učení	6499	32,9%	1162	8,6%	17,9%	5337	84,9%	82,1%
Autismus	123	0,6%	76	0,6%	61,8%	47	0,7%	38,2%
Celkem	19728	100,0%	13444	100,0%	68,1%	6284	100,0%	31,9%

Zdroj: ÚIV, výpočet NÚOV

Tabulka 3.2: Struktura podle formy integrace – stav k 30. 9. 2009

Celkem			Ve speciálních třídách				Z toho ve školách pro žáky se SVP		Z toho ve školách pro žáky bez SVP		Individuálně integrování		
Počet škol	Žáci		Počet škol	Počet tříd	Žáci		Žáci		Žáci		Počet škol	Žáci	
	Počet	v %			Počet	v %	Počet	v %	Počet	v %		Počet	Počet
673	19 728	100,0	218	1 557	13 444	68,1	7 405	37,5	6 039	30,6	493	6 284	31,9

Zdroj: ÚIV, výpočet NÚOV

3.2 Specifika zaměstnanosti osob se zdravotním postižením

V této části se nejprve zaměříme na vymezení základních specifík zaměstnávání osob se zdravotním postižením a jejich situace na trhu práce, se zřetelem na skupinu mladých lidí ve věku 15 – 24 let. Uváděné údaje jsou převzaty z výsledků Výběrového šetření zdravotně postižených Českého statistického úřadu v roce 2007 (VŠPO 07)²⁸, případně dalších zdrojů ČSÚ.

²⁸ Z údajů ČSÚ o použité metodice vyplývá, že v rámci tohoto šetření ČSÚ bylo zpracováno 10 645 řádně vyplněných dotazníků. Vzhledem k tomu, že celé šetření bylo provedeno na základě náhodného

Skupina občanů se zdravotním postižením není rozhodně zanedbatelná. Podle údajů ČSÚ byl ve sledovaném období počet občanů se zdravotním postižením v ČR odhadován přibližně na 1 016 tis. a ve věkové skupině 15 - 29 činil 60,6 tis. Odhad podílu postižených v celkové populaci je přibližně 9,76 %, přitom ve věkové skupině 15 - 29 let činí podíl postižených mužů 3,07 % a podíl žen 2,48 %.

3.2.1 Úroveň vzdělání osob se zdravotním postižením

Jak bylo uvedeno v předchozím textu, významné znevýhodnění zdravotně postižených na trhu práce je dáno i relativně nižší úrovní vzdělání v této specifické skupině. Vzdělanostní struktura zdravotně postižených je v ČR (stejně jako i ve většině ostatních vyspělých zemí) horší než v populaci jako celku.

Zaměříme-li se na skupinu mladých ve věku 15-29 let, pak podle údajů ČSÚ uvedených v tabulce 2.3 dosahuje zastoupení osob se středním vzděláním bez maturity a vyšším ve skupině zdravotně postižených 29,6 %, kdežto v celostátním úhrnu dosahuje v této věkové skupině 70,7 %. Nižší vzdělání a nedostatečná kvalifikace přitom představuje výrazné znevýhodnění na trhu práce i pro osoby bez zdravotního postižení, v kombinaci se zdravotním postižením je pro uplatnění na trhu práce mimořádně nepříznivá.

Tabulka 3.3: Porovnání nejvyššího dosaženého vzdělání u osob se zdravotním postižením a celé populace podle věku a pohlaví (pouze postižení ve věku 15 let a více)

Nejvyšší dosažené vzdělání						
Věková skupina	bez vzdělání	základní	bez maturity	střední s maturitou	vyšší odborné	vysokoškolské
Osoby se zdravotním postižením v ČR (v procentech)						
15-29	27,37	43,00	13,43	12,57	1,86	1,77
30-44	14,67	25,93	28,13	23,12	1,45	6,70
45-59	5,83	34,06	30,13	21,62	1,74	6,62
60+	3,15	44,87	23,11	20,22	1,19	7,46
Populace ČR (v procentech)						
15-29	0,50	28,79	31,15	32,90	1,34	5,32
30-44	0,65	8,75	43,25	32,85	0,77	13,73
45-59	0,67	17,55	43,50	26,51	1,15	10,62
60+	1,16	37,94	36,55	15,80	1,91	6,64

Řádková procenta. V tabulce jsou uvedeny pouze validní údaje.
Zdroj: ČSÚ VŠPO 2007

3.2.2 Ekonomická aktivita osob se zdravotním postižením

Míra ekonomické aktivity u osob se zdravotním postižením závisí na celé řadě faktorů, které mimo jiné pramení ze zdravotního omezení jednotlivce a jeho specifík, ze situace na pracovním trhu, efektivity a úsilí sociální politiky, ale také například míry rozvoje a celkového nastavení sociálních služeb. Přístup na pracovní trh je vedle toho ovlivňován také celkovými fyzickými a sociálními podmínkami, například mírou odstranění fyzických bariér nebo rozvojem sociální odpovědnosti zaměstnavatelů.

Zaměříme-li se na situaci věkové skupiny mladých se zdravotním postižením (15 -29 let), která v roce 2007 zahrnovala celkem 60 621, pak nejvíce z nich podle VŠOP studuje - 21 582 (36 % z této věkové kategorie). Vysoce zastoupeni jsou zde i nepracující důchodci - 16 170, tj. 27 % osob z dané skupiny. Pouze 9 863 mladých (16 %) se zdravotním postižením ve věku 15 - 29 bylo zaměstnáno, případně pracovali jako OSVČ.

(pravděpodobnostního) výběru praktických a dětských lékařů a sociálních ústavů, byl proveden přepočítaný výsledek na celou populaci ČR, tj. převážení sebraných dat.

Tabulka 3.4: Ekonomická (ne)aktivita zdravotně postižených podle věku (pouze postižení ve věku 15 let a více), údaje za průměr roku 2009

Věková skupina	Ekonomická aktivita								
	Dítě, studující	Zaměstnaný, OSVČ	Nezaměstnaný	Nepracující důchodce	Pracující důchodce	V domácnosti	Ostatní	Neuvedeno	Celkem
15-29	21 582	9 863	5 574	16 170	1 133	1 095	4 512	692	60 621
řádková % ze skupiny 15-29	36%	16%	9%	27%	2%	2%	7%	1%	100%
30-44	159	35 767	11 013	37 025	6 174	2 924	4 840	3 429	101 331
45-59	-	66 966	22 050	121 837	13 704	2 438	11 441	7 307	245 743
60-74	-	11 325	3 987	247 545	11 275	688	3 210	5 244	283 274
75+	-	618	131	266 454	2 234	1 270	538	5 499	276 744
Celkem	21 741	124 539	42 755	689 031	34 520	8 415	24 541	22 171	967 713

Zdroj ČSÚ (VŠZP 07), výpočet NÚOV

Tabulka 3.5: Porovnání ekonomické aktivity běžné populace a osob se zdravotním postižením podle věku a vzdělání (pouze postižení ve věku 15 let a více), údaje za průměr roku 2009

	Populace České republiky					OZP				
	Zaměstnaní	Nezaměstnaní	Ekonom. neaktivní	Celkem v tis.	Řádková % ekonomicky neaktivních	Zaměstnaní	Nezaměstnaní	Ekonom. neaktivní	Celkem OZP v tis.	Řádková % ekonomicky neaktivních
Celkem	4 934,3	352,2	3 722,9	9 009,4	41%	109,2	35	521,1	665,3	78%
v tom ve věku										
15 až 29 let	920,8	121,3	1 063,0	2 105,1	50%	6,8	2,7	26,4	35,9	74%
30 až 44 let	2 039,6	120,5	303,4	2 463,5	12%	26,8	9,8	53,6	90,2	59%
45 až 59 let	1 710,5	102	335,2	2 147,7	16%	62,9	20,1	180	263	68%
60 a více let	263,4	8,3	2 021,3	2 293,0	88%	12,7	2,4	261,1	276,2	95%
Bez vzdělání a předškolní výchovy	0,60	-	12,9	13,5	96%	-	-	12	12	-
Vzdělání : základní	260,9	82,9	1 223,8	1 567,6	78%	17,1	11,6	158,7	187,4	85%
střední bez maturity	1 949,9	155,4	1 118,0	3 223,3	35%	58,1	17,5	240,5	316,1	76%
střední s maturitou	1 877,4	92,8	1 087,0	3 057,2	36%	26,9	5,2	91,8	123,9	74%
VŠ	845,2	20,9	281,2	1 147,3	25%	6,5	0,7	18,2	25,4	72%

Zdroj ČSÚ (VŠZP 07), výpočet NÚOV

Z tabulky je zřejmý podstatně vyšší podíl ekonomicky neaktivních v kategorii osob se zdravotním postižením, který v kategorii ve věku 15 - 29 let dosahuje u osob se zdravotním postižením 74 %, zatímco u běžné populace je jen 50 %. Ve věku 30 - 44 let podíl ekonomicky neaktivních u osob se zdravotním postižením mírně klesá na 59 %, ve

srovnání s běžnou populací zde ale poměrně rychle dochází k opětovnému vzestupu v kategorii 45 – 59 let na 68 %, zatímco u běžné populace podíl ekonomicky neaktivních v tomto věkovém rozmezí zůstává ještě velmi nízký (16 %). Z údajů je zřejmé, že vysoký podíl osob se zdravotním postižením zůstává ekonomicky neaktivní, případně po určitém období odcházejí z ekonomicky aktivního života dříve než běžná populace. Hlavní důvody ekonomické neaktivity jsou podle údajů ČSÚ starobní důchod, invalidní důchod, studium na střední nebo vysoké škole a zdravotní důvody.

Podíl nezaměstnaných se zdravotním postižením na celkovém počtu nezaměstnaných činil podle údajů ČSÚ v roce 2009 v průměru necelých 10 %.

4. Studijní a pracovní záměry absolventů se zdravotním postižením

4.1 Studijní a pracovní záměry - celkový pohled na skupinu absolventů se ZP

Z předchozího textu je zřejmé, že občané se zdravotním postižením patří mezi sociální skupiny, jejichž uplatnění na trhu práce je obtížné a jsou výrazně ohroženi rizikem nezaměstnanosti. Jejich podíl na celkové nezaměstnanosti se pohybuje kolem deseti procent, přitom ale vysoké procento z nich je ekonomicky neaktivní. Otázkou v této souvislosti je, zda příčinou vysoké neaktivity těchto osob je skutečnost, že pracovat ze zdravotních důvodů nemohou, či nemají zájem pracovat, zda se jim nepodařilo najít uplatnění, případně zda jejich obtíže při hledání zaměstnání vedly k jejich rezignaci a ke stažení do ekonomické neaktivity.

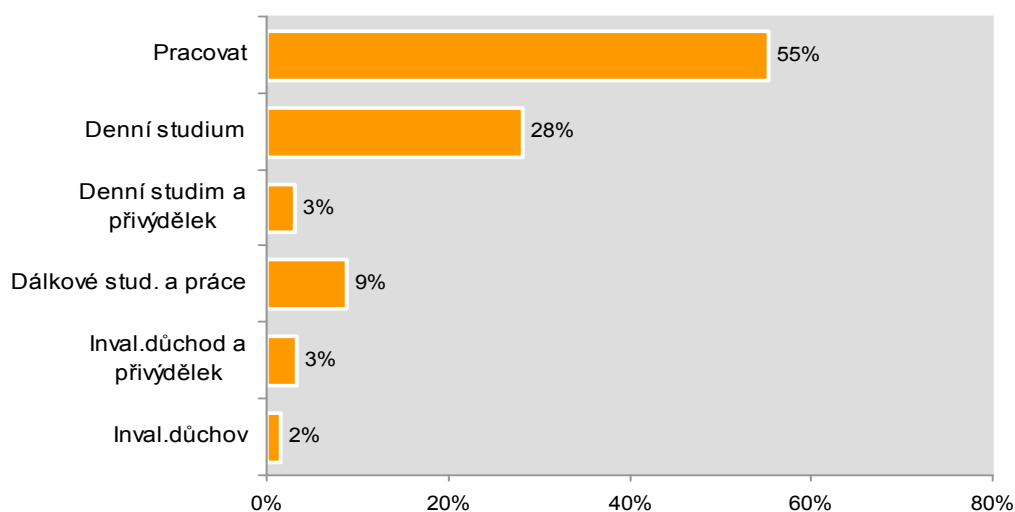
Základním úkolem přitom není zajistit všem osobám se zdravotním postižením pracovní uplatnění, ale umožnit pracovní zapojení těm, kteří pracovat mohou. Podstatné je v této souvislosti vytváření vhodných podmínek pro zaměstnávání osob se zdravotním postižením jak na úrovni fyzických bariér, tak i podporou jejich zaměstnávání, především kompenzací zvýšených nákladů zaměstnavatelům a odstraňováním předsudků. Důležitou součástí je i podpora motivace lidí se zdravotním postižením a udržení jejich zájmu o zapojení do pracovního života. Významným pozitivním faktorem, který zvyšuje šance na lepší uplatnění na trhu práce, je i získání vhodné kvalifikace.

Podívejme se v této souvislosti v základním pohledu na pracovní a studijní záměry absolventů středních a vyšších odborných škol v závěru studia. Z grafu, který ukazuje celkový pohled na pracovní a studijní záměry, je zřejmé, že naprostá většina budoucích absolventů se zdravotním postižením má zájem o pracovní uplatnění nebo další pokračování v nějaké formě studia, případně o kombinaci těchto aktivit. Jen přibližně 2 % respondentů předpokládá, že budou pouze pobírat invalidní důchod.

Nadpoloviční většina – 55 % absolventů středního vzdělávání se zdravotním postižením projevila zájem uplatnit se po ukončení středního vzdělání na trhu práce a začít pracovat. Druhou nejpočetnější kategorií tvoří absolventi, kteří chtějí pokračovat ve vzdělávání v denní formě – kolem 31 %, přitom 28 % se chce věnovat zejména dennímu studiu a 3 % předpokládají, že budou kombinovat denní formu studia s pracovním uplatněním. Dálkovou formu studia s pracovní aktivitou pak předpokládá kolem 9 % dotázaných.

Invalidní důchod uvedlo 5 % dotázaných, přitom přibližně 3 % předpokládají, že si budou k invalidnímu důchodu přivydělávat.

Obrázek 4.1: Pracovní a studijní záměry absolventů středních škol se zdravotním postižením po ukončení studia (v % odpovědí)

V odpovědi na otázku uvedenou v úvodní části této kapitoly tedy můžeme konstatovat, že naprostá většina absolventů se zdravotním postižením v závěru svého studia na střední škole má zájem se uplatnit na trhu práce nebo pokračovat ve studiu a zvyšování kvalifikace. Pouze necelá 2 % dotázaných očekává, že budou pobírat invalidní důchod a nebudou vykonávat žádnou pracovní ani studijní aktivitu.

V následujících podkapitolách se na studijní a pracovní záměry zaměříme podrobněji.

4.1.1 Studijní záměry - celkový pohled na skupinu absolventů se ZP

V této části se nejprve podrobněji zaměříme na otázku, do jakých typů studia skupina absolventů se zdravotním postižením po ukončení středního vzdělávání nejčastěji směřuje.

Z hlediska absolventů se zdravotním postižením, kteří mají zájem pokračovat v některé formě vzdělávání, tvoří největší skupinu **absolventi se zájmem o maturitní nástavby**. Zájem o tento typ vzdělávání projevilo celkově kolem **17 % dotázaných absolventů středního vzdělávání se zdravotním postižením** (přitom 10 % chtělo absolvovat maturitní nástavbu v denní formě studia a přibližně 7 % mělo zájem přihlásit se na maturitní nástavbu v dálkové formě). Maturitní nástavby tak tvoří významnou možnost zvyšování kvalifikace absolventů se zdravotním postižením.

Zájem o studium v terciární sféře v závěru studia projevilo celkově 13 % absolventů středního vzdělání se zdravotním postižením, z toho pouze jedno procento má zájem studovat v dálkové formě.

Zajímavou skutečností je, že nezanedbatelná část absolventů se zdravotním postižením má **zájem absolvovat další studium oboru středního vzdělávání s výučním listem**, kdy na jiný učební obor na stejné nebo jiné škole se má v úmyslu přihlásit kolem 5 % dotázaných.²⁹ Otázkou je, zda snaha absolvovat další učební obor a tedy spíše rozšiřovat než zvyšovat kvalifikaci souvisí se zdravotním postižením, s obtížemi při uplatnění původně zvoleného oboru na trhu práce, případně snahou rozšířit možnost budoucího uplatnění.

Přibližně 4 % dotázaných usilují o pomaturitní studium.

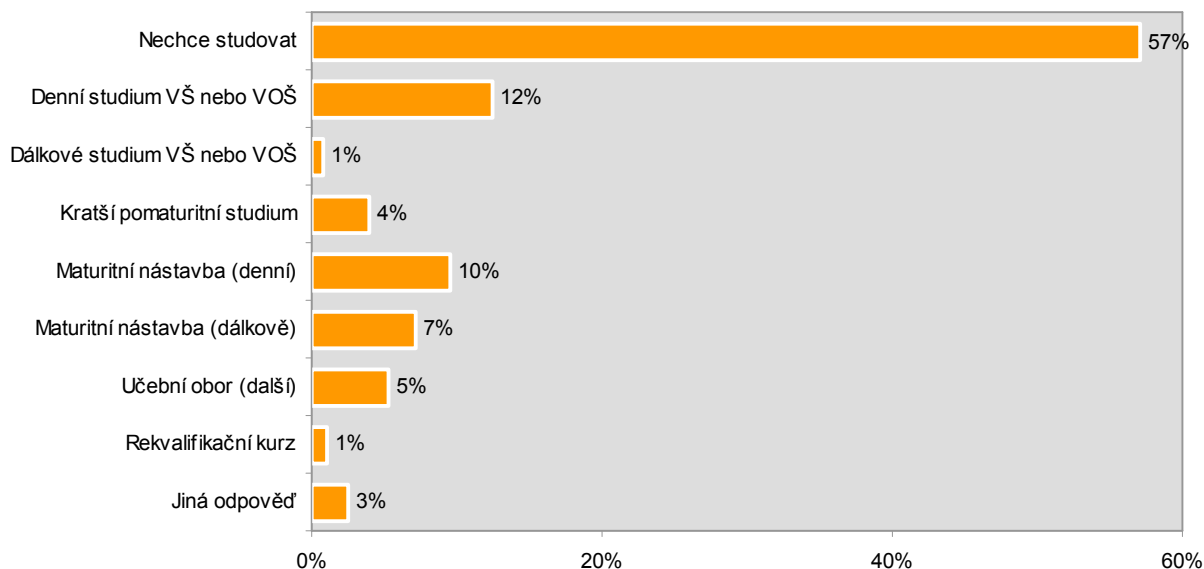
Pro skupinu absolventů středního vzdělávání se zdravotním postižením je tedy charakteristický relativně nízký zájem o pokračování ve vzdělávání, tento zájem vyjadřuje jen asi 40 % dotázaných, což souvisí se skutečností, že většina žáků

²⁹ Například se jedná o absolventy oborů 29-54-E/003 Cukrářské práce a 65-52-E/001 Kuchařské práce.

se zdravotním postižením je vzdělávána v oborech středního vzdělávání s výučním listem kategorie E, z něhož je další pokračování ve vzdělávání velmi obtížné. V zásadě převažuje zájem o kratší formy studia (maturitní nástavby a pomaturitní studium) a objevuje se snaha o rozšiřování kvalifikace na v podstatě stejné úrovni vzdělání. Pouze kolem 13 % absolventů středního vzdělávání se zdravotním postižením usiluje o pokračování v terciárním vzdělávání.

Podrobněji se studijním záměrům podle jednotlivých kritérií, zejména ve vztahu k dosažené úrovni vzdělání a druhu postižení, budeme věnovat v další kapitole.

Obrázek 4.2: Studijní záměry absolventů se zdravotním postižením (v % odpovědí)

4.1.2 Pracovní záměry – celkový pohled na skupinu absolventů se ZP

Pracovní uplatnění osob se zdravotním postižením je obtížnější a těmto osobám jsou určeny různé nástroje, které usnadňují jejich začlenění do pracovního procesu a poskytují specifické možnosti a formy pracovní aktivity. **Osoby se zdravotním postižením se mohou ucházet o pracovní uplatnění jednak na volném trhu práce, jednak na tzv. chráněném trhu práce.** Za chráněný trh práce jsou považovány chráněné pracovní dílny zaměstnavající více než 60 % osob se zdravotním postižením a dále pak pracovní místa zaměstnavatelů zaměstnávajících více než 50 % zaměstnanců se zdravotním postižením.³⁰ Zajímavou otázkou v této souvislosti je zájem budoucích absolventů se zdravotním postižením o vstup na volný nebo chráněný pracovní trh a možnost využívat různé formy podporovaného zaměstnávání.

Z celkového pohledu můžeme konstatovat, že nadpoloviční většina absolventů středního vzdělávání se zdravotním postižením ze sledovaného vzorku má v úmyslu se uplatnit na volném trhu práce - celkově přibližně **67,6 %** absolventů, přitom **v běžné firmě nebo úřadu** má v úmyslu pracovat 50,4 %, 13 % má zájem **podnikat** a **4,1 % uvedla obě možnosti.**

Naopak přibližně **12,7 % absolventů se zdravotním postižením předpokládá, že získá uplatnění na chráněném trhu práce.** Konkrétně 6,4 % chce získat uplatnění v chráněné dílně, 4,7 % na místě speciálně zřízeném pro pracovníky se ZP a 1,5 % uvedla obě možnosti.

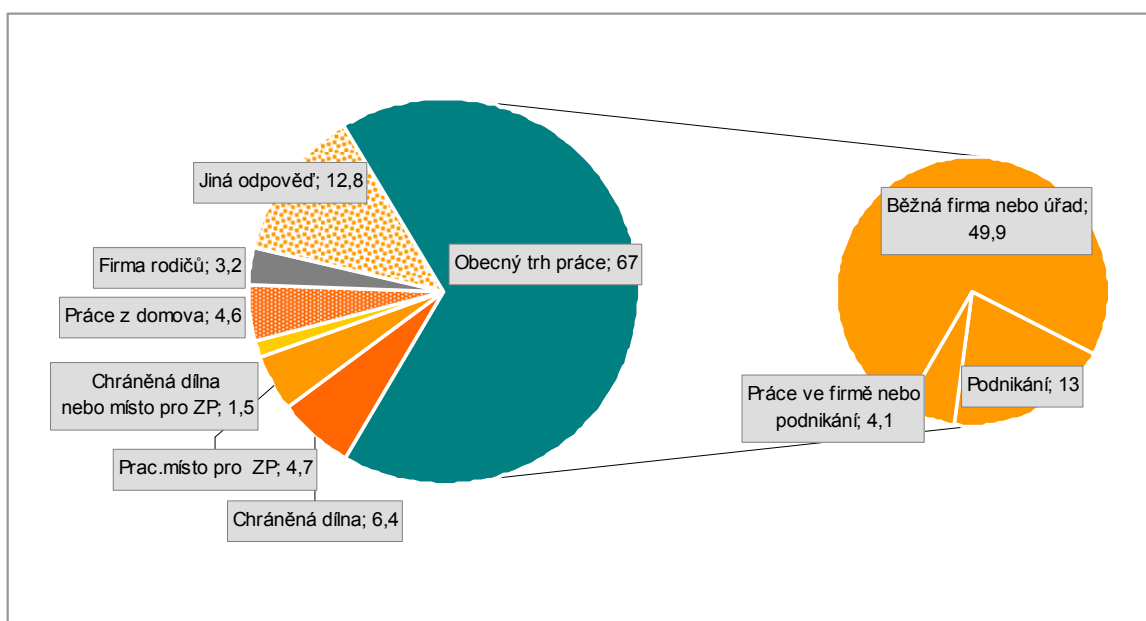
³⁰ Nápravník, J.: Zaměstnávání osob se zdravotním postižením, pracovně právní problematika a sociální služby. Kompetence výchovných poradců v oblasti péče o žáky se zdravotním postižením. Sborník studijních materiálů. Praha: NIDV, 2010.

Šetření se zaměřilo i na zjištění dalších způsobů zaměstnávání. Z výsledků vyplynulo, že **4,6 % absolventů chce využít možnosti práce z domova**. Další možností, kterou někteří z budoucích absolventů zmiňovali, bylo **pracovní uplatnění ve firmě rodičů** (3,2 %).

Přibližně 11,9 % uvedlo jinou odpověď nebo kombinaci více různých možností, často se jednalo o obecné odpovědi, např. chci pracovat mezi lidmi, práce s dětmi apod., tedy bez bližší specifikace. To naznačuje určitou nejasnost, případně nižší orientaci některých absolventů se zdravotním postižením v možnostech budoucího pracovního uplatnění a potřebu věnovat větší podporu jejich vstupu na trh práce, včetně poskytování informací.

Jak již bylo uvedeno dříve, pouze asi 2 % dotázaných předpokládá, že nebudou vyvíjet žádnou pracovní ani studijní aktivitu. Absolventi, kteří budou mít invalidní důchod, uvádí často, že se uplatní v chráněné dílně nebo si budou hledat práci z domova.

Obrázek 4.3: Pracovní záměry absolventů se zdravotním postižením (v % odpovědí všech respondentů)

4.2 Studijní a pracovní záměry podle získané úrovně vzdělání

V této části se zaměříme na studijní a pracovní záměry absolventů se zdravotním postižením v rozdělení podle dosud absolvované úrovně vzdělání.

Podíváme-li se na základní rozdělení z hlediska záměru dále studovat nebo vstoupit na trh práce, pak z výsledků provedeného šetření je zřejmé, že nejvyšší zájem o pokračování v některé formě vzdělávání projevovali **absolventi gymnázií**, dále pak absolventi středního vzdělávání kategorie J (bez maturitní zkoušky a odborného výcviku). Obě tyto vzdělanostní kategorie jsou ale ve skupině absolventů se zdravotním postižením zastoupeni relativně málo.

Z hlediska více obsazených kategorií je podstatný studijní zájem patrný zejména u budoucích **absolventů oborů středního odborného vzdělávání s maturitní zkouškou (kategorie M)**, z nichž významné procento mělo zájem o pokračování jak **v denním studiu (51 %)**, tak i **dálkové formě studia (17 %)**.

Značné ambice pokračovat ve vzdělávání mělo i významné procento absolventů středního odborného vzdělávání s výučním listem kategorie H, z nichž takto odpovědělo 44 %.

Naopak vstup do pracovního procesu předpokládá většina absolventů učebních oborů středního vzdělání s výučním listem kategorie E – kolem 65 %. Ve vzdělávání chce pokračovat jen 19,0 % z nich.

Podstatnou skutečností je, že z hlediska úrovně vzdělání nebyl zjištěn statisticky významný rozdíl v podílu absolventů, kteří předpokládají, že budou pobírat invalidní důchod a nebudou vyvíjet žádnou studijní ani pracovní aktivitu. Ve všech sledovaných skupinách byl jejich podíl nízký, a to i u nižších úrovní vzdělání, u kterých můžeme předpokládat, že finanční výhodnost zaměstnání nemusí být příliš vysoká. I tato skutečnost podporuje tvrzení o snaze většiny absolventů středních škol se zdravotním postižením být ekonomicky aktivní, resp. pokračovat ve vzdělávání.

Podrobněji se jednotlivým formám předpokládaného vzdělávání a pracovního uplatnění budeme věnovat dále.

Tabulka 4.1: Pracovní a studijní záměry absolventů se zdravotním postižením – podle vzdělanostní struktury (v % odpovědí)

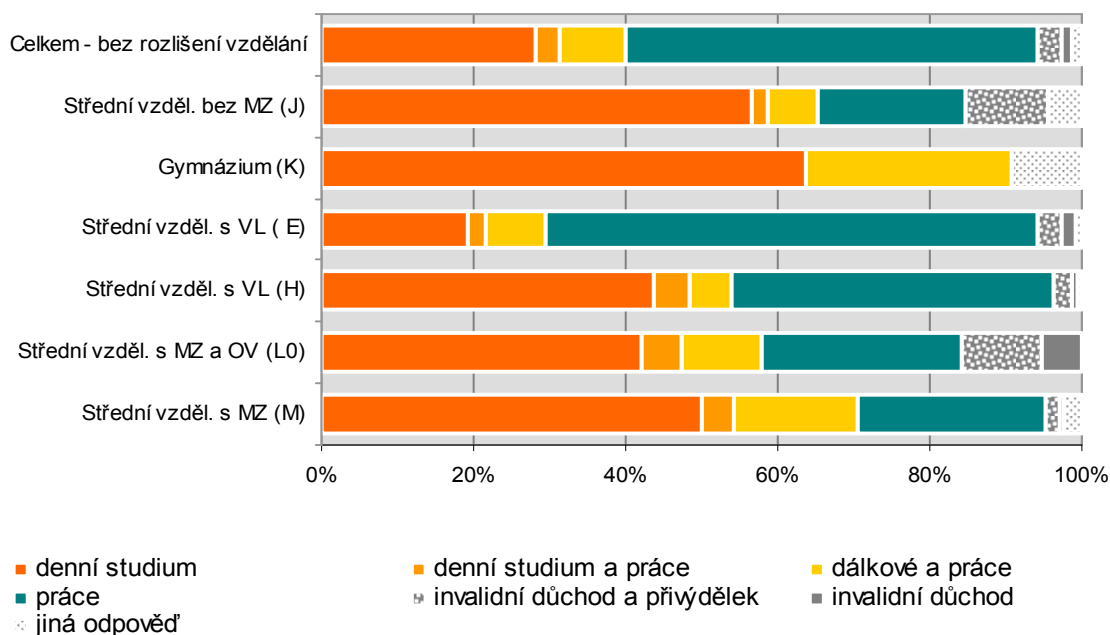
	Denní studium	Denní studium a přivýdělek	Dálkové studium a práce	Pracovat	Invalidní důchod a přivýdělek	Invalidní důchod a nepracovat	Celkem
Střední vzděl. s MZ (M)	83	7	27	41	3	1	162
Střední vzděl. S MZ a OV (L0)	8	1	2	5	2	1	19
Střed.vzděl. s VL (H)	72	8	9	69	4	1	163
Střední vzděl. s VL (E)	167	22	70	577	27	16	879
Gymnázium (K)	7	0	3	1	0	0	11
Střední vzděl. bez MZ a OV (J)	26	1	3	8	5	0	43
Celkem-bez rozlišení úrovně vzdělání	363	39	114	700	41	19	1276
Střední vzděl. s MZ (M)	51,2	4,3	16,7	25,3	1,9	0,6	100,0
Střední vzděl. S MZ a OV (L0)	42,1	5,3	10,5	26,3	10,5	5,3	100,0
Střed.vzděl. s VL (H)	44,2	4,9	5,5	42,3	2,5	0,6	100,0
Střední vzděl. s VL (E)	19,0	2,5	8,0	65,6	3,1	1,8	100,0
Gymnázium (K)	70,0	0	30,0	0	0	0	100,0
Střední vzděl. bez MZ a OV (J)	60,5	2,3	7,0	18,6	11,6	0,0	100,0
Celkem-bez rozlišení úrovně vzdělání	28,1	3,1	8,8	55,3	3,2	1,5	100,0
Střední vzděl. s MZ (M)	+++	o	+++	---	o	o	
Střední vzděl. S MZ a OV (L0)	o	o	o	-	o	o	
Střed.vzděl. s VL (H)	+++	o	o	---	o	o	
Střední vzděl. s VL (E)	---	o	o	+++	o	o	
Gymnázium (K)	++	o	+	---	o	o	
Střední vzděl. bez MZ a OV (J)	+++	o	o	---	++	o	

4.2.1 Studijní záměry absolventů se zdravotním postižením podle úrovně vzdělání – podrobný pohled

Podívejme se nyní podrobněji na formy vzdělávání, kterým mají absolventi se zdravotním postižením v úmyslu se dále věnovat podle dosud absolvované úrovně vzdělání.

V terciárním vzdělávání v denním studiu na VŠ nebo VOŠ mělo zájem pokračovat celkově 12,5 % dotázaných, přitom kolem 64 % gymnazistů, dále pak nadpoloviční většina absolventů středního odborného vzdělávání s maturitní zkouškou kategorie M (54,5 %) a více než třetina absolventů středního vzdělání s maturitní zkouškou i odborným výcvikem kategorie L0 (36,8 %). Zájem o terciární vzdělávání v dálkové formě je velmi malý, uvedlo jej celkově jen 0,8 % dotázaných, nejčastěji absolventi středního vzdělání s maturitní zkouškou (6 %). Kratší pomaturitní studium má v úmyslu studovat dále více než 8 % absolventů oborů středního vzdělání s maturitní zkouškou kategorie M.

Obrázek 4.4: Pracovní a studijní záměry absolventů se zdravotním postižením – podle vzdělanostní struktury (v % odpovědí)

Jak již bylo uvedeno, poměrně výrazný je ve skupině absolventů se zdravotním postižením zájem o maturitní nástavby v denní i dálkové formě. Nejčastěji mají zájem o nástavbu absolventi oborů středního vzdělání s výučním listem – kategorie H (v denním studiu 28,9 % a 5 % v dálkové formě). Dále projevují relativně značný zájem o nástavby i absolventi středního vzdělání bez výučního listu a maturitní zkoušky kategorie J (21,7 %).

Zajímavou skutečností je, že část absolventů se zdravotním postižením projevuje zájem studovat další obor v podstatě na stejné úrovni vzdělání, např. u vyučených chce jiný učební obor studovat 5,4 % absolventů středního vzdělávání s výučním listem kategorie H a 6,2 % absolventů kategorie E.

Podíváme-li se na studijní zájem podrobněji podle absolvovaného středního vzdělání a dalších studijních záměrů, pak zájem o nástavbové studium u žáků se zdravotním postižením je v celkovém pohledu vyšší, z hlediska absolventů učebních oborů se ale v zásadě pohybuje na obdobné úrovni, kdy v průměru přechází do denního studia nástaveb kolem 36 % vyučených běžné populace (většinou absolventů kategorie H).

Porovnání zájmu o terciární vzdělávání je poměrně obtížné, vzhledem k tzv. odložené poptávce, která procento absolventů, kteří podávají přihlášku na VŠ nebo VOŠ, výrazně zvyšuje. Přibližně odchází na VŠ kolem 60 % populačního ročníku a 7 % na VOŠ. Z tohoto hlediska se podíl 64 % gymnazistů a 55 % absolventů středního odborného vzdělávání s maturitní zkouškou se zdravotním postižením, kteří mají zájem o terciární vzdělávání, jeví jako mírně nižší. Počty těchto žáků jsou ale velmi nízké, což výsledné procento může ovlivnit.

V zásadě tedy můžeme konstatovat, že celkově nižší studijní zájem absolventů se

zdravotním postižením ve srovnání s běžnou populací je způsoben především odlišnou vzdělanostní strukturou žáků se zdravotním postižením, zejména nízkým podílem absolventů maturitních oborů, než výrazně nižším studijním zájmem v rámci jednotlivých vzdělanostních kategorií.³¹

Tabulka 4.2: Studijní záměry absolventů se zdravotním postižením – podle úrovně vzdělání³² (v % odpovědí)

	Denní studium VŠ nebo VOŠ	Kratší pomatur. studium	Maturitní nástavba /celé maturitní studium	Maturitní nástavba dálkově	Jiná odp.	Učební obor (další)	Dálkové studium VŠ nebo VOŠ	Rekval. kurz	Nechce studovat	Celkem
Střední vzděl. s MZ (M)	91	14	1	9	2	0	10	1	39	167
Střední vzděl. s MZ a OV (L0)	7	1	2	1	1	0	0	1	6	19
Střední vzděl. s VL (H)	12	7	48	9	2	9	0	2	77	166
Střední vzděl. s VL (E)	41	21	62	73	27	56	0	9	610	899
Gymnázium (K)	7	0	0	0	0	0	2	1	1	11
SOŠ bez MZ a OV (J)	4	8	10	2	2	3	0	0	17	46
Celkem-bez rozlišení úrovně vzdělání	164	51	123	94	36	69	10	14	751	1312
Střední vzděl. s MZ (M)	54,5	8,4	0,6	5,4	1,2	0,0	6,0	0,6	23,4	100,0
Střední vzděl. s MZ a OV (L0)	36,8	5,3	10,5	5,3	5,3	0,0	0,0	5,3	31,6	100,0
Střední vzděl. s VL (H)	7,2	4,2	28,9	5,4	1,2	5,4	0,0	1,2	46,4	100,0
Střední vzděl. s VL (E)	4,6	2,3	6,9	8,1	3,0	6,2	0,0	1,0	67,9	100,0
Gymnázium (K)	64,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	18	9	9	100,0
Střední vzděl. bez MZ a OV (J)	8,7	17,4	21,7	4,3	4,3	6,5	0,0	0,0	37,0	100,0
Celkem-bez rozlišení úrovně vzdělání	12,5	3,9	9,4	7,2	2,7	5,3	0,8	1,1	57,2	100,0
Střední vzděl. s MZ (M)	+++	++	---	o	o	--	+++	o	---	
Střední vzděl. s MZ a OV (L0)	++	o	o	o	o	o	o	o	-	
Střed. vzděl. s VL (H)	-	o	+++	o	o	o	o	o	--	
Střední vzděl. s VL (E)	---	---	---	+	o	+	---	o	+++	
Gymnázium (K)	+++	o	o	o	o	o	o	++	--	
SOŠ bez MZ a OV (J)	o	+++	++	o	o	o	o	o	--	

³¹ Podle publikace Trhlíková, J.: Žáci a studenti se zdravotním postižením ve středním a vyšším odborném vzdělávání – vzdělanostní a oborová struktura. Praha: NÚOV, 2010, ve skupině žáků se zdravotním postižením převažují žáci vzdělávající se v kategorii středního vzdělání s výučním listem kategorie E. Ve šk.r. 2009/10 vstoupilo do 1. ročníků středního vzděl. s VL kategorie E kolem 74 % žáků se zdravotním postižením. Dále pak 4,7 % do kategorie H. Z hlediska maturitních oborů pak pouze 1,2 % žáků se zdravotním postižením směřuje na gymnázium, 4,4 % do maturitních oborů středního vzdělávání kategorie M a 0,6 % do kategorie středního vzdělání s MZ a OV. Naopak relativně vysoké procento – kolem 15 % vstupuje do středního vzdělávání bez MZ a VL kategorie C a J.

³² Okrajově vyjádřili zájem o budoucí studium VŠ nebo VOŠ i absolventi, kteří maturitu zatím nemají. To může být způsobeno jak špatným pochopením otázky u žáků s mentálním postižením, tak i případnou (i nereálnou) představou o další vzdělávací dráze.

4.2.2 Pracovní záměry absolventů se zdravotním postižením podle úrovně vzdělání – podrobný pohled

Z hlediska očekávaného budoucího uplatnění nejsou v rozdělení podle úrovně vzdělání mezi absolventy se zdravotním postižením zásadní rozdíly.³³ Jako specifický se ve srovnání s ostatními kategoriemi jeví poněkud vyšší zájem absolventů středního odborného vzdělávání s výučním listem kategorie E i H o využití chráněných dílen (8,5, resp. 7,6 %) a rovněž častější zájem pracovat ve firmě rodičů (4,9 %, resp. 3,5 %).

Tabulka 4.3: Představy žáků se zdravotním postižením v závěru jejich studia o budoucím pracovním uplatnění – podle vzdělání (v % odpovědí)³⁴

	Běžná firma nebo úřad	Podnikání	Práce ve firmě nebo podnikání	Mezisoučet – firma nebo podnikání	Chráněná dílna	Prac. místo speciálně zřízené pro ZP	Chráněná dílna nebo místo pro ZP	Mezisoučet – chráněná dílna nebo speciálně zříz. místo	Práce z domova	Firma rodičů	Jiná odpověď/kombinace odpovědí	Nebude pracovat	Celkem
Střední vzděl. s MZ (M)	68	20	8	96	0	8	0	8,0	7	1	24	0	136
Střední vzděl. s MZ a OV (L0)	8	3	0	11	0	1	0	1,0	1	0	5	0	18
Střední vzděl. s VL (H)	69	15	6	90	12	3	1	16,0	7	7	22	1	143
Střední vzděl. s VL (E)	408	108	33	549	61	40	13	114,0	33	28	77	9	810
Gymnázium (K)	4	1	0	5	0	0	1	1,0	2	0	2	0	10
Střední vzděl. bez MZ a OV (J)	20	3	0	23	1	2	2	5,0	3	1	6	1	39
Celkem-bez rozlišení úrovně vzdělání	577	150	47	774	74	54	17	145,0	53	37	136	11	1156
Střední vzděl. s MZ (M)	50,0	14,7	5,9	70,6	0,0	5,9	0,0	5,9	5,1	0,7	17,6	0,0	100,0
Střední vzděl. s MZ a OV (L0)	44,4	16,7	0,0	61,1	0,0	5,6	0,0	5,6	5,6	0,0	27,8	0,0	100,0
Střední vzděl. s VL (H)	48,3	10,5	4,2	62,9	8,4	2,1	0,7	11,2	4,9	4,9	15,4	0,7	100,0
Střední vzděl. s VL (E)	50,4	13,3	4,1	67,8	7,5	4,9	1,6	14,1	4,1	3,5	9,5	1,1	100,0
Gymnázium (K)	40,0	10,0	0,0	50,0	0,0	0,0	10,0	10,0	20,0	0,0	20,0	0,0	100,0
Střední vzděl. bez MZ a OV (J)	51,3	7,7	0,0	59,0	2,6	5,1	5,1	12,8	7,7	2,6	15,4	2,6	100,0
Celkem-bez rozlišení úrovně vzdělání	49,9	13,0	4,1	67,0	6,4	4,7	1,5	12,5	4,6	3,2	11,8	1,0	100,0

4.3 Studijní a pracovní záměry podle druhu postižení

Zaměříme-li se nejprve na celkové **odlišnosti v oblasti studijních a pracovních záměrů** v rozdělení podle jednotlivých druhů zdravotního postižení, pak na základě výsledků analýz můžeme z tohoto hlediska rozdělit absolventy do tří skupin.

První skupinu tvoří absolventi s tělesným a smyslovým postižením, z nichž více než polovina má zájem pokračovat v denní formě studia (v kategorii absolventů s tělesným postižením je to včetně těch, kteří chtějí kombinovat denní studium

³³ Mírně nižší je podíl absolventů gymnázií, kteří chtějí podnikat nebo pracovat v běžné formě, zároveň uvádějí relativně častěji práci v chráněné dílně nebo na místě speciálně zřízeném pro ZP (10 %) a rovněž i práce z domova (20 %). Vzhledem k nízkému zastoupení této kategorie ve vzorku má zjištění jen orientační význam.

³⁴ V tabulce není uvedena kategorie praktická škola se 4 respondenty. Při interpretaci kategorie gymnázium (10 respondentů) a SOU s maturitou (19 respondentů) je třeba vzít v úvahu nižší zastoupení respondentů. Získané výsledky jsou jen orientační.

s přivýdělkem kolem 54 %, se zrakovým 54 % a sluchovým asi 51 %). **Jen přibližně čtvrtina až třetina z nich plánuje vstoupit po ukončení střední školy na trh práce. V této skupině jsou tedy malé rozdíly z hlediska zájmu o denní studium, zatímco z pohledu dálkové formy studia jsou rozdíly výraznější.** Nejčastěji chtějí dálkovou formou studovat absolventi se sluchovým postižením (17 %), dále pak absolventi s tělesným postižením (10,3 %) a méně často s postižením zraku (5 %). Souhrnně tedy v denní i dálkové formě má zájem pokračovat ve vzdělávání kolem 60 % - 70 % absolventů se sluchovým a tělesným postižením.

Druhou skupinu tvoří absolventi se specifickými poruchami učení, u nichž je zájem o denní studium nižší – přibližně 41 % chce studovat v denním studiu (včetně těch, kteří si chtějí zároveň přivydělávat) a 8 % má zájem studovat dálkově, relativně značný je ale podíl i těch, kteří předpokládají, že vstoupí na trh práce – dosahuje téměř 50 %.

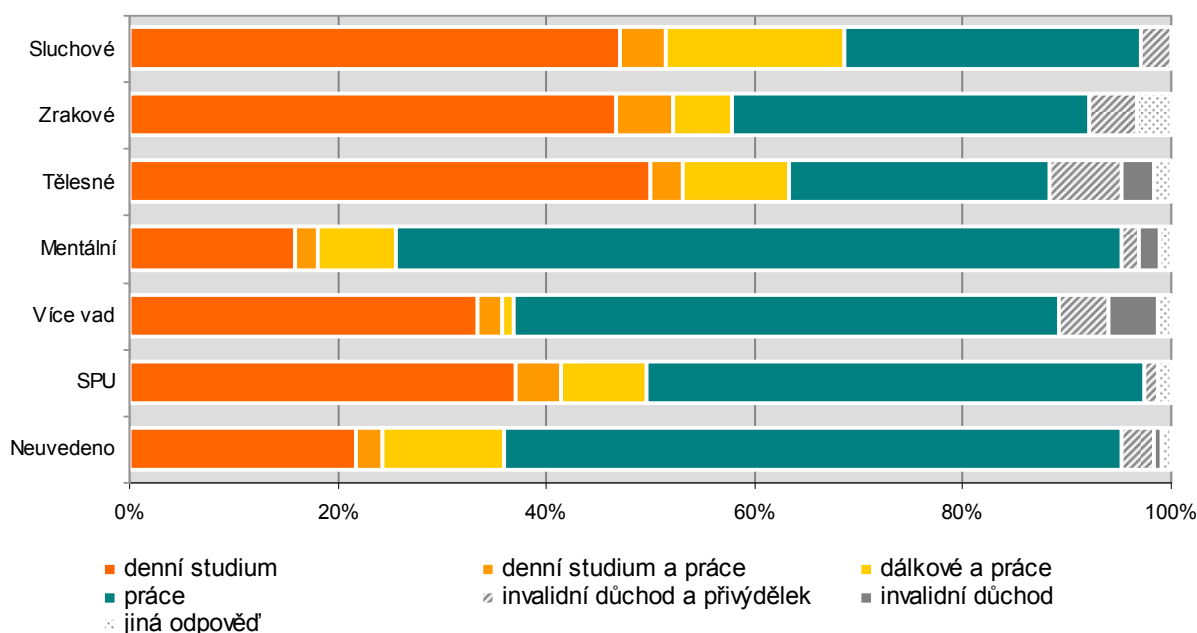
Třetí skupinu pak tvoří především absolventi s lehčím mentálním postižením, z nichž většina projevila zájem **vstoupit do pracovního procesu – kolem 70 % a zájem o pokračování ve vzdělávání je nízký** (asi 17 % v denním a 8 % v dálkové formě).

Předpoklad pobírání invalidního důchodu je, jak již bylo v textu konstatováno, uváděn jen okrajově, nejčastěji pak absolventy s tělesným postižením (7,1 % invalidní důchod s přivýdělkem a 3,2 % invalidní důchod bez pracovní aktivity) a absolventy s více vadami (5 % invalidní důchod bez další pracovní aktivity).

Tabulka 4.4: Pracovní a studijní záměry absolventů se zdravotním postižením – podle druhu postižení (v % odpovědí)

	Denní studium	Denní studium a přivýdělek	Dálkové studium a práce	Pracovat	Invalidní důchod a přivýdělek	Invalidní důchod a nepracovat	Celkem
Sluchové	33	3	12	20	2	0	70
Zrakové	42	5	5	31	4	0	90
Tělesné	64	4	13	32	9	4	128
Mentální	72	10	34	317	8	9	455
Více vad	28	2	1	44	4	4	84
SPU	59	7	13	76	2	0	159
Neuvedeno	70	8	36	181	12	2	312
Celkem-bez rozlišení druhu postižení	368	39	114	701	41	19	1298
Sluchové	47,1	4,3	17,1	28,6	2,9	0,0	100,0
Zrakové	48,3	5,7	5,7	35,6	4,6	0,0	100,0
Tělesné	50,8	3,2	10,3	25,4	7,1	3,2	100,0
Mentální	15,6	2,2	7,6	70,8	1,8	2,0	100,0
Více vad	34,1	2,4	1,2	52,4	4,9	4,9	100,0
SPU	37,4	4,5	8,4	48,4	1,3	0,0	100,0
Neuvedeno	22,0	2,6	11,6	59,9	3,0	0,9	100,0
Celkem-bez rozlišení druhu postižení	28,6	3,1	8,9	54,7	3,2	1,5	100,0
Sluchové	+++	o	+	---	o	o	
Zrakové	+++	o	o	---	o	o	
Tělesné	+++	o	o	---	++	o	
Mentální	---	o	o	+++	-	o	
Více vad	o	o	-	o	o	++	
SPU	++	o	o	o	o	o	
Neuvedeno	-	o	o	o	o	o	

Obrázek 4.5: Pracovní a studijní záměry absolventů se zdravotním postižením – podle druhu postižení (v % odpovědí)

4.3.1 Studijní záměry absolventů se zdravotním postižením podle druhu postižení – podrobný pohled

Jak bylo uvedeno v části pojednávající obecně o studijních záměrech absolventů se zdravotním postižením, relativně největší zájem o studium projevují absolventi se sluchovým, zrakovým a tělesným postižením, nižší pak absolventi se specifickými poruchami učení. Tomu odpovídá i rozdělení zájmu o jednotlivé typy studia, kdy **o studium v denním studiu terciárního vzdělávání usilují nejčastěji absolventi se sluchovým (37 %), tělesným (25 %) a zrakovým (21 %) postižením, méně pak absolventi se specifickými poruchami učení (19 %)**. Zároveň mají absolventi s tělesným postižením relativně častěji zájem i o kratší pomaturitní studium (11,6 %).

Maturitní nastavbu v denní formě měli zájem studovat především absolventi se zrakovým postižením (17 %) a absolventi se specifickými poruchami učení (16,4 %). Zájem o rekvalifikační kurzy je u všech kategorií nízký.

Další učební obor měli zájem absolvovat především absolventi se zrakovým postižením (7,5 % z nich), dále pak s mentálním postižením a více vadami (7 %).

Tabulka 4.5 Studijní záměry budoucích absolventů středního vzdělávání se zdravotním postižením – podle druhu zdravotního postižení (v % odpovědí)

	Denní studium VŠ nebo VOŠ	Kratší pomaturitní studium	Maturitní nastavba /celé maturitní studium	Maturitní nastavba dálkově	Jiná odp.	Učební obor (další)	Dálkové studium VŠ nebo VOŠ	Rekval. kurz	Nechce studovat	Celkem
Sluchové	26	6	6	7	1	1	2	0	21	70
Zrakové	20	3	16	2	3	7	1	3	38	93
Tělesné	32	15	14	5	5	7	4	0	47	129
Mentální	16	8	20	35	11	32	1	5	330	458
Více vad	11	2	6	4	4	6	0	2	51	86
SPU	31	6	26	7	1	5	2	4	77	159
Neuvedeno	28	10	36	34	10	11	0	0	186	315
Celkem-bez rozlišení druhu postižení	164	50	124	94	35	69	10	14	750	1310

	Denní studium VŠ nebo VOŠ	Kratší pomatur studium	Maturitní nástavba /celé maturitní studium	Maturitní nástavba dálkově	Jiná odp.	Učební obor (další)	Dálkové studium VŠ nebo VOŠ	Rekval. kurz	Nechce studovat	Celkem
Sluchové	37,1	8,6	8,6	10,0	1,4	1,4	2,9	0,0	30,0	100,0
Zrakové	21,5	3,2	17,2	2,2	3,2	7,5	1,1	3,2	40,9	100,0
Tělesné	24,8	11,6	10,9	3,9	3,9	5,4	3,1	0,0	36,4	100,0
Mentální	3,5	1,7	4,4	7,6	2,4	7,0	0,2	1,1	72,1	100,0
Více vad	12,8	2,3	7,0	4,7	4,7	7,0	0,0	2,3	59,3	100,0
SPU	19,5	3,8	16,4	4,4	0,6	3,1	1,3	2,5	48,4	100,0
Neuvedeno	8,4	3,4	9,7	11,4	3,0	4,2	0,0	0,0	59,9	100,0
Celkem-bez rozlišení druhu postižení	12,5	3,8	9,5	7,2	2,7	5,3	0,8	1,1	57,3	100,0
Sluchové	+++	+	o	o	o	o	+	o	---	
Zrakové	++	o	++	o	o	o	o	+	---	
Tělesné	+++	+++	o	o	o	o	++	o	---	
Mentální	---	--	---	o	o	+	o	o	+++	
Více vad	o	o	o	o	o	o	o	o	o	
SPU	++	o	++	o	o	o	o	o	-	
Neuvedeno	-	o	o	++	o	o	o	o	o	

4.3.2 Pracovní záměry absolventů se zdravotním postižením podle druhu postižení - podrobný pohled

Podíváme-li se na představy absolventů o budoucím pracovním uplatnění v rozdělení podle druhu zdravotního postižení, pak nejčastěji chtějí získat pracovní místo v běžné firmě nebo úřadu, případně začít podnikat absolventi se specifickými poruchami učení a s lehčím mentálním postižením. U těchto skupin se chce běžným způsobem uplatnit kolem tří čtvrtin absolventů (72 %, resp. 76 %). Na druhé straně v kategorii mentálně postižených najdeme zároveň i vyšší procento těch, kteří předpokládají, že budou pracovat v chráněné dílně (6,7 %).

V kategoriích tělesného a smyslového postižení je podíl absolventů, kteří chtějí pracovat nebo podnikat v běžné firmě, nižší – 53 % u tělesně postižených, 58 % v kategorii zrakově postižených a 64 % v kategorii sluchově postižených. Tělesně postižení zároveň z hlediska sledovaných kategorií nejčastěji chtějí pracovat z domova (8,3 %).

Specifickou kategorií, která se nejvíce spoléhá na možnost využít podporované formy zaměstnání, tvoří absolventi s více vadami. Z nich chce pracovat nebo podnikat běžným způsobem jen 48 %, naopak výrazně častěji očekávají, že využijí možnost pracovat na místě speciálně zřízeném pro ZP nebo v chráněné dílně (29 % celkem, z toho 22 % na speciálně zřízeném místě, 5,5 % v chráněné dílně a 1,5 % uvedlo obě možnosti). Vyšší je zde i podíl těch, kteří preferují možnost práce z domova (6,8 %).

Tabulka 4.6: Představy absolventů středního vzdělávání o budoucím pracovním uplatnění – podle druhu postižení (v % odpovědí)

	Běžná firma nebo úřad	Podnikání	Práce ve firmě nebo podnikání	Mezisoučet – firma nebo podnikání	Chráněná dílna	Prac. místo speciálně zřízené pro ZP	Chráněná dílna nebo místo pro ZP	Mezisoučet – chráněná dílna nebo speciálně zřiz. místo	Práce z domova	Firma rodičů	Jiná odpověď/kombinace odpovědí	Nebude pracovat	Celkem
Sluchové	26	7	2	35	2	1	2	5	3	4	7	1	55
Zrakové	34	7	5	46	3	3	1	7	3	4	19	1	80
Tělesné	46	8	3	57	5	9	1	15	9	2	22	3	108
Mentální	224	58	19	301	28	16	6	50	16	12	35	4	418
Více vad	29	3	3	35	4	16	1	21	5	0	11	1	73
SPU	80	20	2	102	9	4	1	14	4	5	10	0	135
Neuveдено	138	46	12	196	23	6	6	35	13	9	32	1	286
Celkem – počty bez rozlišení druhu postižení	577	149	46	772	74	55	18	147	53	36	136	11	1155
Sluchové													
Zrakové													
Tělesné	42,6	7,4	2,8	52,8	4,6	8,3	0,9	13,9	8,3	1,9	20,4	2,8	100,0
Mentální	53,6	13,9	4,5	72,0	6,7	3,8	1,4	12,0	3,8	2,9	8,4	1,0	100,0
Více vad	39,7	4,1	4,1	47,9	5,5	21,9	1,4	28,8	6,8	0,0	15,1	1,4	100,0
SPU	59,3	14,8	1,5	75,6	6,7	3,0	0,7	10,4	3,0	3,7	7,4	0,0	100,0
Neuveдено	49,3	16,3	2,8	68,4	9,8	1,9	2,3	14,0	5,1	1,4	10,7	0,5	100,0
Celkem v % bez rozlišení druhu postižení	50,0	12,9	4,0	66,8	6,4	4,8	1,6	12,7	4,6	3,1	11,8	1,0	100,0

4.4 Studijní a pracovní záměry podle způsobu integrace

Zajímavou otázkou je, zda se liší pracovní nebo studijní záměry absolventů se zdravotním postižením podle způsobu integrace na škole. V této souvislosti výsledky šetření ukázaly **relativně shodný zájem o pokračování v denním i v dálkovém studiu u absolventů speciálních škol i absolventů integrovaných individuálně na běžném typu školy. Kolem 32 % žáků speciálních škol a 29 % žáků integrovaných na běžných školách mělo v úmyslu pokusit se o pokračování v denní formě studia. V dálkové formě se tento podíl u obou kategorií podle způsobu integrace pohybuje kolem 10 % studentů.**

Tabulka 4.7: Pracovní a studijní záměry absolventů se zdravotním postižením– podle způsobu integrace (v % odpovědí)

	Denní studium	Dálkové studium a práce	Práce	Invalidní důchod a přívýdělek	Invalidní důchod a nepracovat	Denní studium a přívýdělek	Celkem
Speciální škola	167	53	248	27	0	3	70
Speciální třída v běžné škole	87	25	230	9	0	5	87
Běžná škola	108	34	215	3	4	4	126
Celkem – bez rozlišení formy integrace	362	112	693	39	9	10	448

Speciální škola	31,9	10,1	47,3	5,2	1,7	3,8	100,0
Speciální třída v běžné škole	23,9	6,9	63,2	2,5	1,4	2,2	100,0
Běžná škola	29,0	9,1	57,6	0,8	0,5	2,9	100,0
Celkem – bez rozlišení formy integrace	28,7	8,9	55,0	3,1	2	6	232
Speciální škola	+	0	---	+++	0	0	
Speciální třída v běžné škole	-	0	+++	0	0	0	
Běžná škola	0	0	0	--	0	0	

4.4.1 Studijní záměry absolventů se zdravotním postižením podle způsobu integrace – podrobnější pohled

Jak již bylo uvedeno, výsledky šetření ukázaly relativně shodný zájem o pokračování v denním i v dálkovém studiu jak u absolventů speciálních škol, tak i absolventů integrovaných individuálně na běžném typu školy. Podrobnější pohled ukazuje i velmi podobné rozdělení podle typu studia.

Denní studium VOŠ nebo VŠ má v úmyslu zahájit 13,7 % absolventů speciálních škol a 15,7 % absolventů běžných škol, obdobný je i zájem o dálkovou formu studia v terciárním vzdělávání, kde chce takto studovat přibližně 1 % absolventů oboru těchto forem integrace.

Obdobná situace je i u maturitního nastavbového studia, jak v denní (11 % u speciálních škol a 9 % u běžných škol), tak i dálkové formě (9 % a 6 %).

Výrazněji nižší studijní zájem projevovali absolventi studující ve speciálních třídách běžných škol. Je to zřejmě dáno skutečností, že v této formě studia v rámci sledovaného vzorku převažují žáci SOU E a ve srovnání s ostatními formami integrace je zde nižší zastoupení absolventů maturitních oborů.

Tabulka 4.8: Studijní záměry absolventů se zdravotním postižením – podle způsobu integrace (v % odpovědí)

	Denní studium VŠ nebo VOŠ	Kratší pomatur. studium	Maturitní nastavba /celé maturitní studium	Maturitní nastavba dálkově	Jiná odp.	Učební obor (další)	Dálkové Studium VŠ nebo VOŠ	Rekval. kurz	Nechce studovat	Celkem
Speciální škola	73	26	58	47	16	27	6	7	273	533
Speciální třída v běžné škole	28	6	31	24	8	25	0	1	253	376
Běžná škola	60	19	35	22	9	17	4	5	212	383
Celkem – bez rozlišení formy integrace	161	51	124	93	33	69	10	13	738	1292
Speciální škola	13,7	4,9	10,9	8,8	3,0	5,1	1,1	1,3	51,2	100,0
Speciální třída v běžné škole	7,4	1,6	8,2	6,4	2,1	6,6	0,0	0,3	67,3	100,0
Běžná škola	15,7	5,0	9,1	5,7	2,3	4,4	1,0	1,3	55,4	100,0
Celkem – bez rozlišení formy integrace	12,5	3,9	9,6	7,2	2,6	5,3	0,8	1,0	57,1	100,0
Speciální škola	0	0	0	0	0	0	0	0	---	
Speciální třída v běžné škole	---	--	0	0	0	0	-	0	+++	
Běžná škola	+	0	0	0	0	0	0	0	0	

4.4.2 Pracovní záměry absolventů se zdravotním postižením podle způsobu integrace – podrobnější pohled

Podívejme se v této podkapitole, zda se liší absolventi speciálních škol a absolventi individuálně integrovaní na běžných školách z hlediska představ o pracovním uplatnění a míře využití podporovaného zaměstnání.

Z výsledků analýz vyplývá, že na rozdíl od velmi obdobných studijních záměrů se absolventi speciálních škol významněji liší v představách o budoucím pracovním uplatnění. Absolventi speciálních škol si chtějí relativně méně často hledat pracovní uplatnění v běžné firmě nebo úřadu (61,3 % oproti 73,4 % u individuálně integrovaných žáků), naopak mírně častěji mají v úmyslu pracovat v chráněné dílně (7,1 % oproti 5,7 %) nebo na místě speciálně zřízeném pro zdravotně postižené (5,2 % oproti 2,7 %).

Absolventi speciálních škol se zdravotním postižením také mírně častěji uvádějí „jinou“ odpověď (15,3 % oproti 10,0 %). V této kategorii jsou zařazeny převážně velmi obecné, případně nejisté odpovědi, (např. „Práce jako práce, hlavně abych nějakou měl“, „podle možností“, „podle toho, co se naskytne“, „kdekoli, ale kreativně“, „pracovat by mě rozhodně bavilo“, „chci pracovat s lidmi“, „chci pracovat s dětmi“, „chci se starat o květiny“...).

Absolventi speciálních škol tedy mají mírně větší tendenci využívat možnost zaměstnávání v chráněných formách zaměstnání, případně vyjadřují lehce větší nejistotu ohledně budoucího zaměstnání. Tyto rozdíly ale nejsou příliš výrazné a mohou být podmíněny vyšší mírou postižení žáků speciálních škol.

Tabulka 4.9: Představy žáků se zdravotním postižením v závěru jejich studia o budoucím pracovním uplatnění – podle formy integrace (v % odpovědí)

	Běžná firma nebo úřad	Podnikání	Práce ve firmě nebo podnikání	Mezisoučet – firma nebo podnikání	Chráněná dílna	Prac. místo speciálně zřízené pro ZP	Chráněná dílna nebo místo pro ZP	Mezisoučet – chráněná dílna nebo speciálně zřiz. místo	Práce z domova	Firma rodičů	Jiná odpověď/kombinace odpovědí	Nebude pracovat	Celkem
Speciální škola pro žáky se zdravotním postižením	207	56	22	285	33	24	9	66	18	19	71	6	465
Speciální třída v běžné škole	184	38	8	230	21	22	2	45	13	20	29	4	341
Běžná škola	175	52	16	243	19	9	7	35	6	14	33	0	331
Celkem - bez rozlišení formy integrace	566	146	46	758	73	55	18	146	37	53	133	10	1137
Speciální škola pro žáky se zdravotním postižením	44,5	12,0	4,7	61,3	7,1	5,2	1,9	14,2	3,9	4,1	15,3	1,3	100,0
Speciální třída v běžné škole	54,0	11,1	2,3	67,4	6,2	6,5	0,6	13,2	3,8	5,9	8,5	1,2	100,0
Běžná škola	52,9	15,7	4,8	73,4	5,7	2,7	2,1	10,6	1,8	4,2	10,0	0,0	100,0
Celkem – bez rozlišení formy integrace	49,9	13,0	4,1	67,0	6,4	4,7	1,5	12,5	4,6	3,2	11,8	1,0	100,0

4.5 Studijní a pracovní záměry podle vlastnictví průkazu TP

Z hlediska vlastnictví průkazu ZP, ZTP nebo ZTP/P ve vztahu k dalším studijním a pracovním záměrům výsledky šetření ukazují, že absolventi s tímto průkazem měli relativně vysoký zájem o studium. Kolem 42 % z těch, kteří vlastní průkaz ZTP nebo ZTP/P, má zájem o pokračování v denním studiu a tento podíl je v průměru vyšší než

u absolventů bez průkazu TP, kde dosahuje jen 25,5 %. To je zřejmě způsobeno odlišnou úrovní vzdělání, zejména u žáků s lehčím mentálním postižením, kteří tento průkaz zpravidla nevlastní.³⁵ Na druhou stranu je ve skupině absolventů, kteří vlastní průkaz ZTP/P, relativně vyšší zastoupení těch, kteří předpokládají, že budou mít pouze invalidní důchod a žádnou pracovní aktivitu vykonávat nebudou (téměř 6 %).

Tabulka 4.10: Pracovní a studijní záměry absolventů se zdravotním postižením – podle způsobu integrace (v % odpovědí)

	Denní studium	Dálkové studium a práce	Pracovat	Invalidní důchod a přivýdělek	Invalidní důchod a nepracovat	Denní studium a přivýdělek	Celkem
Nevlastní průkaz	253	83	603	17	8	28	992
Průkaz TP	9	3	5	0	0	0	17
Průkaz ZTP	45	9	32	12	4	5	107
Průkaz ZTP/P	44	10	26	10	6	6	102
Celkem - bez rozlišení vlastnictví průkazu	351	105	667	39	18	39	1219
Nevlastní průkaz	25,5	8,4	60,8	1,7	0,8	2,8	100,0
Průkaz TP	52,9	17,6	29,4	0,0	0,0	0,0	100,0
Průkaz ZTP	42,1	8,4	29,9	11,2	3,7	4,7	100,0
Průkaz ZTP/P	43,1	9,8	25,5	9,8	5,9	5,9	100,0
Celkem - bez rozlišení vlastnictví průkazu	28,8	8,6	54,7	3,2	1,5	3,2	100,0
Nevlastní průkaz	---	o	+++	---	---	o	
Průkaz TP	+	o	-	o	o	o	
Průkaz ZTP	++	o	---	+++	+	o	
Průkaz ZTP/P	+++	o	---	+++	+++	o	

4.6 Předpokládané uplatnění absolventů se zdravotním postižením ve vystudovaném oboru

Otázka uplatnění absolventů ve vystudovaném oboru nebo jejich odchodu do jiného oboru má celou řadu souvislostí. Snaha odejít z oboru často souvisí se situací na trhu práce, zejména poptávkou zaměstnavatelů, s pracovními a platovými podmínkami a celkovou atraktivitou v oboru (prací v hlučném nebo prašném prostředí, prací na směny a dalšími), dále pak s osobními zájmy i rodinnou situací. K individuálním důvodům často patří i situace, kdy si žák zvolil daný obor jako náhradní, namísto původně preferovaného studijního zaměření.

U zdravotně postižených se k těmto obecným důvodům mohou přidat i další specifické příčiny, např. nepříznivá změna zdravotního stavu, zjištění, že reálné uplatnění zdravotně postiženého v oboru je ze zdravotních důvodů komplikované nebo pro ně nejsou vytvořeny vhodné podmínky (fyzické bariéry, nedostupnost pomůcek). K nutnosti změny oboru může vést i nezájem zaměstnavatelů o zaměstnávání zdravotně postižených v daném oboru a další.

Celkově je podíl absolventů se zdravotním postižením, kteří chtějí v závěru studia pracovat ve svém oboru, relativně nízký – kolem 42 %. Dalších 12 % by se rádo uplatnilo v příbuzném oboru. Do zcela jiného oboru má v úmyslu odejít kolem 21 % dotázaných absolventů se zdravotním postižením. Vysoký podíl dotázaných (přibližně pětina) nemá přesnou představu o tom, v jakém oboru si budou

³⁵ Ve sledovaném vzorku žádný z průkazů TP nevlastní 96 % absolventů s mentálním postižením, ale jen asi 30 % absolventů s tělesným postižením a 33 % absolventů se sluchovým postižením a 70 % absolventů s postižením zraku.

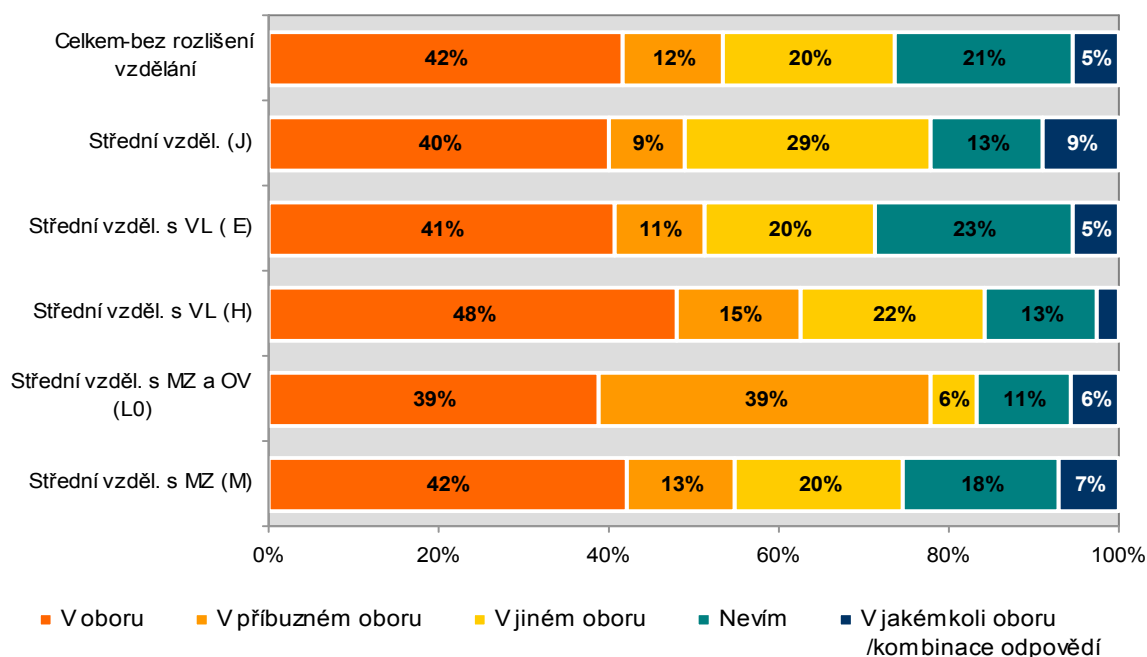
hledat uplatnění (odpověď nevím uvedlo 20 % dotázaných). Přibližně 5 % pak je ochotno přijmout zaměstnání v jakémkoli oboru.

Z uvedeného je zřejmé, že část absolventů se zdravotním postižením vnímá možnost uplatnit se na trhu práce jako problematickou, zároveň ale mají snahu být ekonomicky aktivní.

Ukazuje se tak relativně nízké procento těch, kteří předpokládají uplatnění ve vystudovaném oboru. To je ale dáno především výraznější nejistotou absolventů se zdravotním postižením i jejich větší ochotou přizpůsobit se existující situaci a poptávce zaměstnavatelů po pracovnících a vzít jakékoli možné zaměstnání.³⁶

Podíváme-li se podrobněji na směřování absolventů se zdravotním postižením do vystudovaného oboru, pak podrobnější analýzy ukázaly určité **rozdíly z hlediska tendence najít si zaměstnání přímo v oboru v rozdělení podle úrovně vzdělání**. Absolventi oborů středního vzdělání s výučním listem kategorie H chtějí častěji zůstat ve svém oboru (48 %), naopak méně často uvádějí, že neví, kde se uplatní, nebo že jsou ochotni vzít práci v jakémkoli oboru. **Na druhé straně absolventi středního vzdělání s výučním listem kategorie E, z nichž většina již nechce dál studovat, má překvapivě nejasné představy o budoucím pracovním uplatnění, 23 % z nich neví, v jakém oboru si budou hledat zaměstnání.³⁷**

Obrázek 4.6: V jakém oboru si absolventi se zdravotním postižením chtějí hledat zaměstnání – podle vzdělání (v % odpovědí)

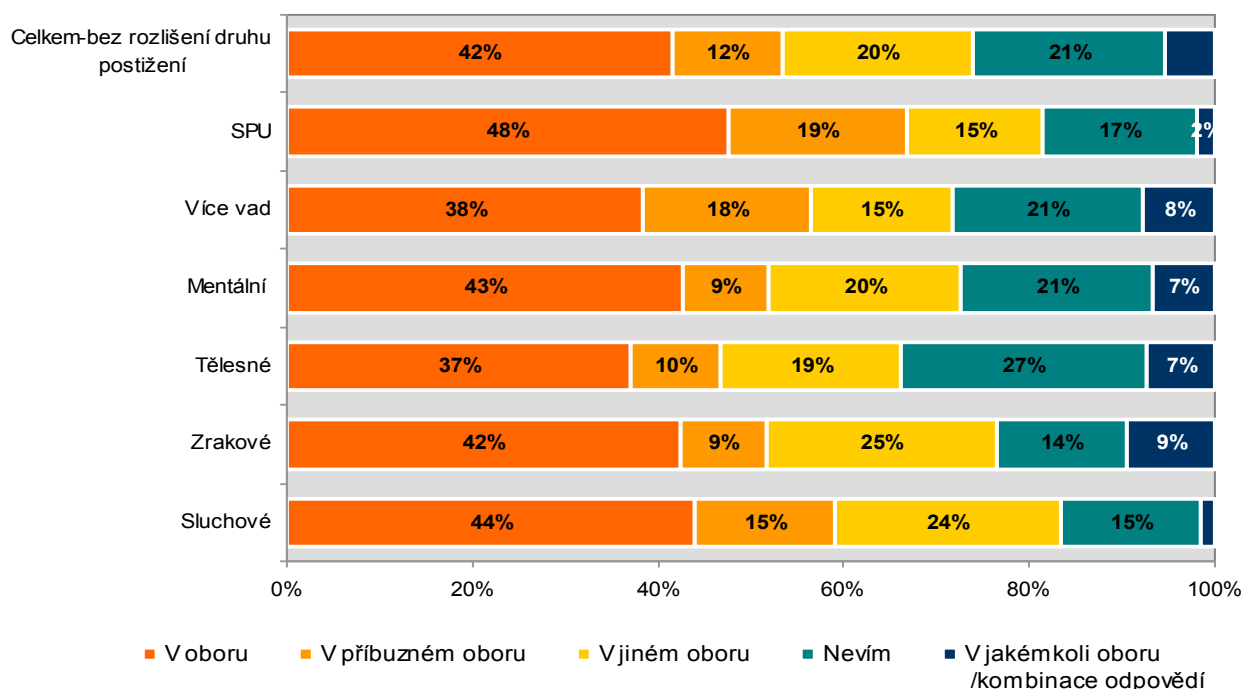
Naopak výrazné rozdíly z hlediska budoucího uplatnění v oboru nenajdeme z hlediska druhu zdravotního postižení. Přímo ve svém oboru se nejčastěji chtějí uplatnit absolventi se specifickými poruchami učení (48 %). **Výraznou nejistotu z hlediska budoucího uplatnění v oboru vyjadřují absolventi s tělesným postižením, z nichž jen 37 % se chce uplatnit ve svém oboru, ale 27 % neví a 7 % je ochotno přijmout práci v jakémkoli oboru.**

³⁶ Situaci v běžné populaci ukazuje publikace Trhlíková, J.: Pohled absolventů odborných škol na volbu vzdělání, připravenost a uplatnění v praxi. Srovnání situace absolventů SOU, SOŠ a VOŠ. Praha: NÚOV, 2006. Podle tohoto šetření je podíl absolventů středního vzdělání s výučním listem, kteří v závěru studia uvádějí, že se chtějí uplatnit ve svém oboru, kolem 61 % a u absolventů s MZ přibližně 64 %.

³⁷ Další odlišnosti najdeme v kategorii SOU s maturitou, kde je vyšší podíl těch, kteří si chtějí najít práci v příbuzném oboru (39 % oproti 12 % z celkového pohledu), zastoupení ve vzorku je ale poměrně nízké.

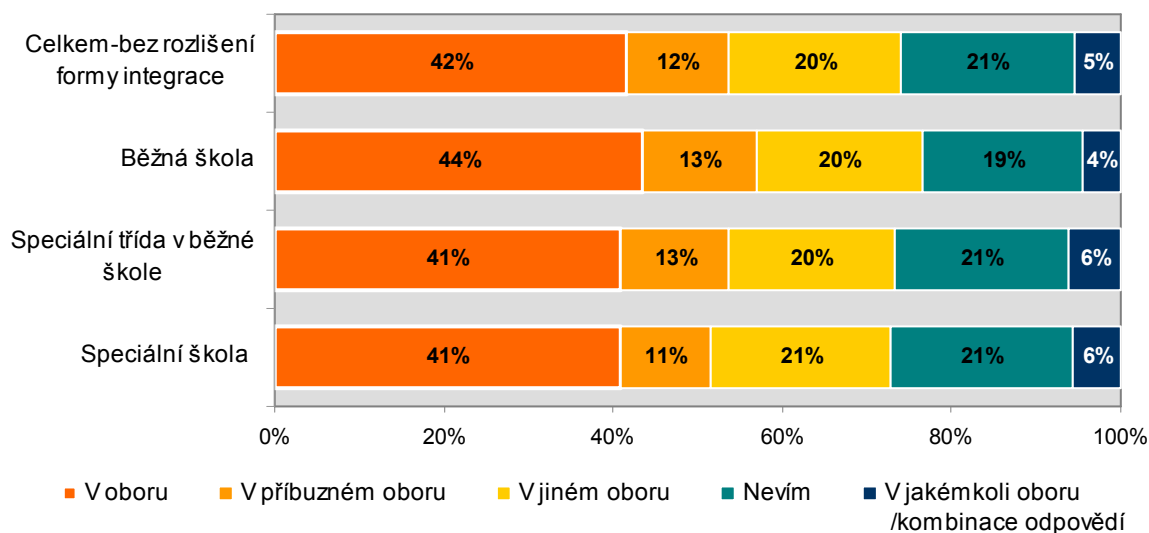

Obrázek 4.7: V jakém oboru si absolventi se zdravotním postižením chtějí hledat zaměstnání – podle druhu postižení (v % odpovědí)

Téměř žádné rozdíly nejsou patrné ve směřování absolventů do vystudovaného oboru podle formy integrace, tedy mezi absolventy speciálních škol a absolventy integrovanými individuálně nebo skupinově na školách běžného typu.

Obrázek 4.8: V jakém oboru si absolventi se zdravotním postižením chtějí hledat zaměstnání – podle formy integrace (v % odpovědí všech respondentů)

5. Obavy absolventů se zdravotním postižením a očekávání pomoci při hledání pracovního uplatnění

Situace absolventů se zdravotním postižením při vstupu na trh práce je složitá i v období příznivého ekonomického vývoje, v období ekonomické krize je o to obtížnější, protože zaměstnanost této skupiny klesá při zhoršených ekonomických podmínkách zpravidla rychleji než u běžné populace. Jedním z témat tohoto šetření jsou proto i názory absolventů na jejich možnost obstát na trhu práce, vyrovnat se s nároky zaměstnání, jejich specifické obavy a problémy a potřeba podpory ze strany různých institucí.

5.1 Subjektivní hodnocení předpokládaného pracovního výkonu

Ve vztahu k uplatnění zdravotně postižených na trhu práce představují významný negativní faktor případné předsudky zaměstnavatelů a jejich obavy ze sníženého pracovního výkonu nebo větší nemocnosti pracovníků se zdravotním postižením.

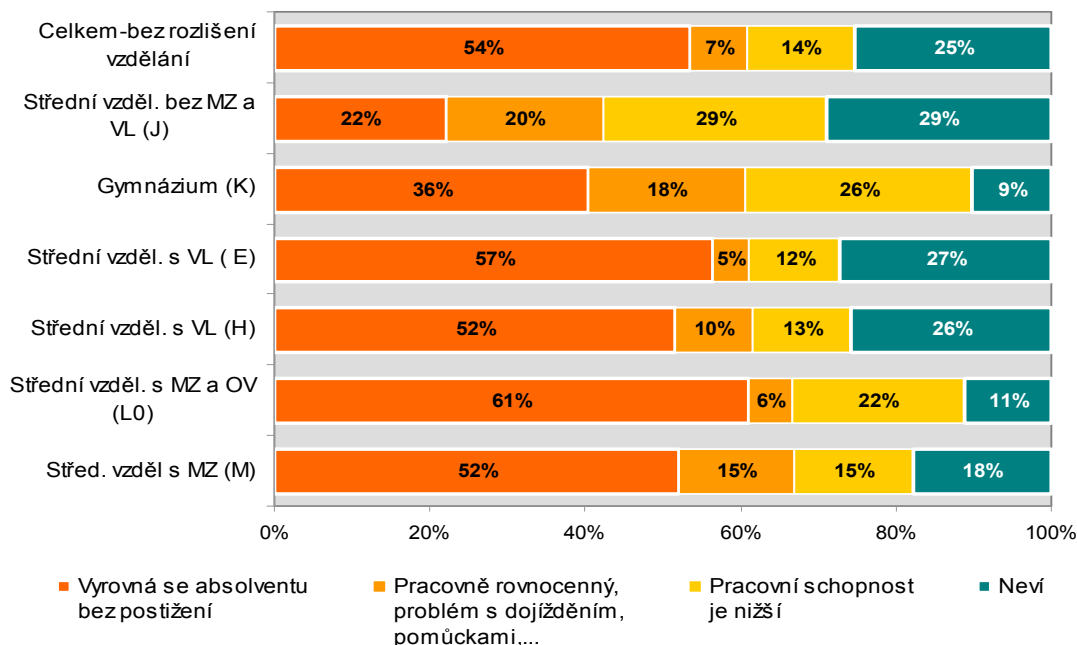
V této souvislosti je zajímavou otázkou, jak absolventi se zdravotním postižením sami subjektivně vnímají svoji možnost obstát na trhu práce v konkurenci s populací bez zdravotního postižení a jak posuzují své možnosti a pracovní výkon ve srovnání s běžnými absolventy.

Výsledky šetření ukazují, že více než polovina (54 %) absolventů se zdravotním postižením se domnívá, že jejich pracovní schopnosti a výkon se vyrovnají běžné populaci, 7 % považuje své schopnosti za rovnocenné, uvádějí ale určitá omezení z hlediska dojíždění nebo nutnosti kompenzovat znevýhodnění využitím speciálních pomůcek a podobně, 14 % dotázaných se domnívá, že jejich pracovní schopnost je nižší. Značné procento – kolem 25 % neumí svoje pracovní schopnosti v porovnání s běžnou populací odhadnout.

5.1.1 Subjektivní hodnocení předpokládaného pracovního výkonu – podle vzdělání

Z hlediska názoru na pracovní schopnost při porovnání s běžnou populací je hodnocení dotazovaných z hlediska **různých úrovní vzdělání** většinou na obdobné úrovni. Výjimku tvoří absolventi středního vzdělání bez maturity a odborného výcviku – kategorie J, kteří svou pracovní schopnost posuzují jako výrazně nižší (pouze 22 % se domnívá, že jejich pracovní schopnost se vyrovná žákům bez postižení). Je to zřejmě dáno skutečností, že převážná většina dotazovaných této kategorie vzdělání navštěvuje speciální školu, případně speciální třídy.³⁸

Obrázek 5.1: Je podle Vašeho názoru Vaše pracovní schopnost (výkon) omezena ve srovnání se zdravými absolventy? – rozdělení podle vzdělání (v % odpovědí všech respondentů)

Naopak subjektivně relativně nejlépe hodnotí své pracovní schopnosti absolventi kategorie středního vzdělání s výučním listem kategorie E, kteří jsou ve vzorku zastoupeni nejvíce a nejčastěji směřují přímo na trh práce. V této kategorii jsou nejvíce zastoupeni žáci s mentálním postižením, více vadami a specifickými poruchami učení.

³⁸ Jedná se o absolventy oboru Obchodních škol obor 63-51-J/001.

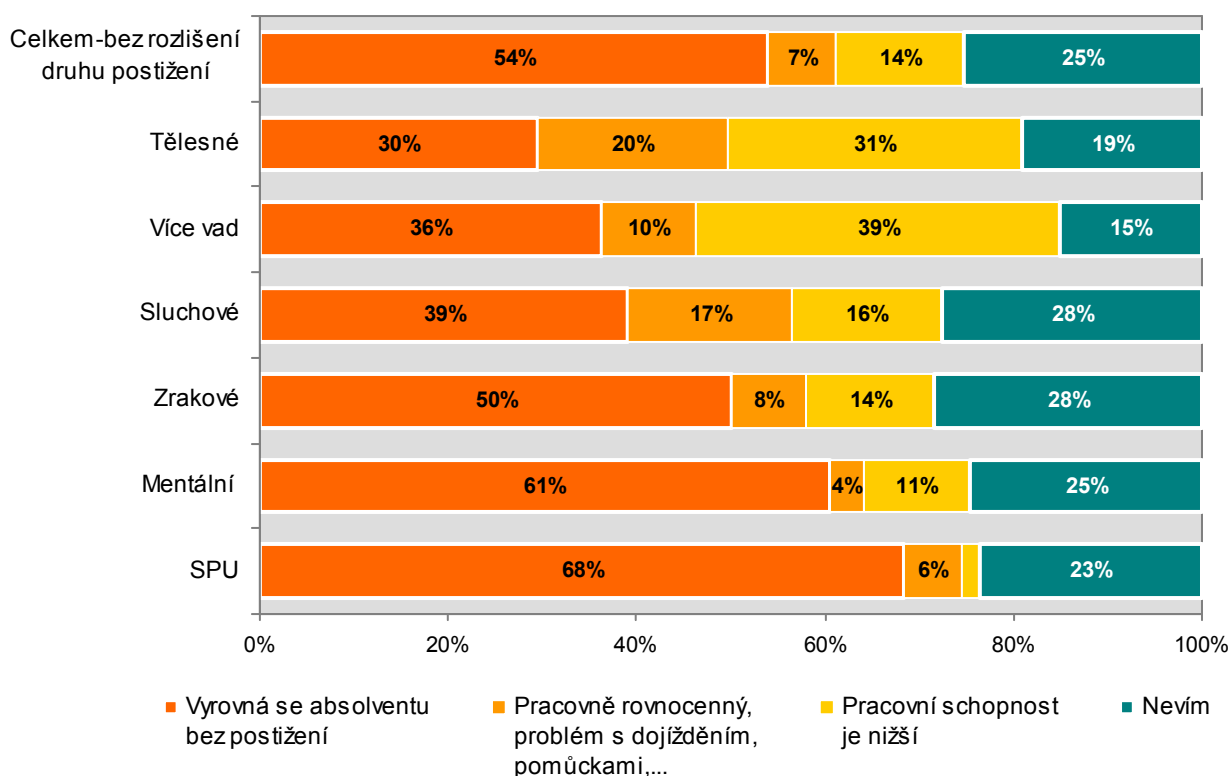
5.1.2 Subjektivní hodnocení předpokládaného pracovního výkonu – podle druhu postižení

Subjektivní názor na pracovní výkon se významně liší podle druhu zdravotního postižení. V zásadě nejhůře posuzují své možnosti ve srovnání s běžnou populací absolventi s více vadami, z nichž pouze 36 % uvádí, že jejich pracovní schopnosti se vyrovnají absolventům bez postižení. Naopak vyšší procento (39 %) se domnívá, že jejich pracovní výkon je nižší.

Výraznější rozdíl oproti zdravé populaci uvádějí i absolventi s tělesným postižením. 30 % z nich se domnívá, že vyrovnají člověku bez postižení, vysoký je zde ale podíl těch, kteří k podání rovnocenného výkonu potřebují mít vytvořeny vhodné podmínky (20 %).

Naopak absolventům bez postižení se podle svého názoru nejčastěji vyrovnají a jejich výkon je nejméně omezen u žáků se specifickými poruchami učení (68 %) a žáků s lehčím mentálním postižením (61 %). V této souvislosti je ale třeba zdůraznit, že se jedná o žáky s lehčím mentálním postižením a o vyjádření subjektivního názoru, který nemusí odpovídat skutečnosti ani posouzení ze strany zaměstnavatelů.

Obrázek 5.2: Je podle Vašeho názoru Vaše pracovní schopnost (výkon) omezena ve srovnání se zdravými absolventy? – podle druhu postižení (v % odpovědí všech respondentů)

Výsledky šetření tak ukazují, že i když nadpoloviční většina absolventů se zdravotním postižením považuje svůj pracovní výkon za rovnocenný zdravým absolventům, relativně značné procento potřebuje pomoc ve smyslu poskytnutí vhodných podmínek nebo pomůcek, a to zejména absolventi s tělesným postižením (20 %) a se sluchovým postižením (17 %). Jako nižší pak posuzuje svoji pracovní schopnost významný podíl absolventů s tělesným postižením a absolventů s více vadami.

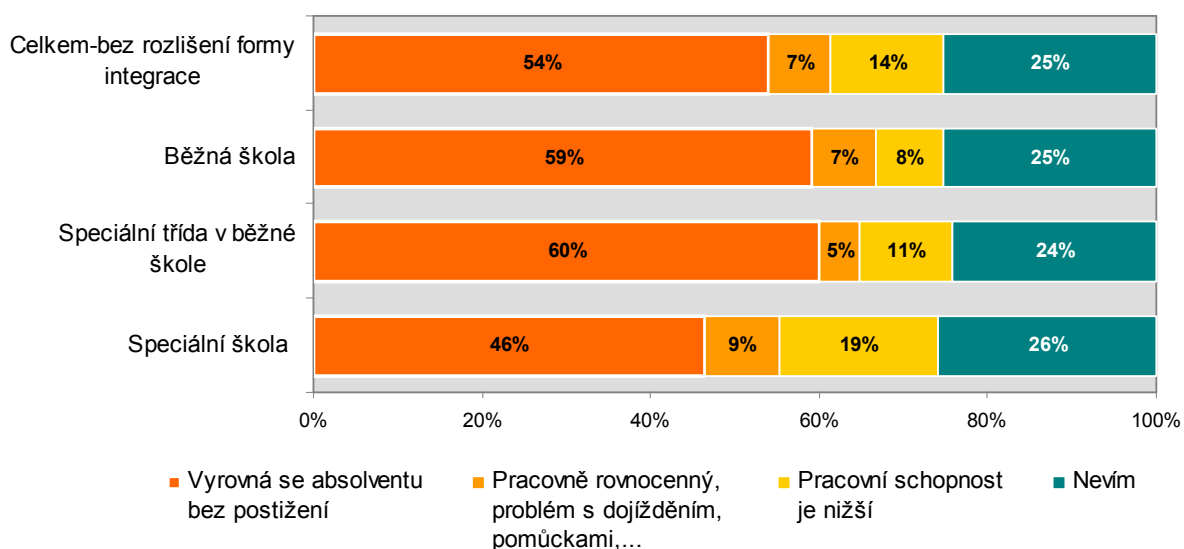
5.1.3 Subjektivní hodnocení předpokládaného pracovního výkonu – podle formy integrace

Srovnáme-li odpovědi na uvedenou otázku podle formy integrace žáků, pak **najdeme určité rozdíly mezi žáky běžných škol integrovanými individuálně i skupinově na jedné straně, z nichž kolem 60 % se domnívá, že se vyrovnají běžné populaci z hlediska pracovního výkonu, a žáky tzv. speciálních škol, kde tento názor uvádí jen 46 % z nich.**³⁹ Naopak vyšší je zde podíl těch, kteří se domnívají, že jejich výkon je nižší (kolem 19 %).

Na druhou stranu odpověď „nevím“, která by mohla odrážet větší nebo naopak menší zkušenosti žáků se zdravotním postižením s výkony spolužáků bez postižení, je ve skupině absolventů integrovaných na běžných školách, i těch, kteří se vzdělávali na školách speciálně zřízených pro zdravotně postižené, zastoupena stejně.

Toto zjištění naznačuje, že pocit nižšího pracovního výkonu absolventů speciálních škol souvisí spíše s vyšší koncentrací žáků s výraznějším postižením v těchto školách.

Obrázek 5.3: Je podle Vašeho názoru Vaše pracovní schopnost (výkon) omezena ve srovnání se zdravými absolventy? – podle formy integrace (v % odpovědí všech respondentů)

5.2 Specifické obavy absolventů se zdravotním postižením v souvislosti se vstupem na trh práce

Situace absolventů se zdravotním postižením při vstupu na trh práce rozhodně není jednoduchá. Jedním z témat tohoto šetření je v této souvislosti i míra obav, které absolventi se zdravotním postižením pociťují, a otázka, jakou pomoc a podporu při vstupu na trh práce od státu a různých institucí očekávají.

Zaměříme-li se na obavy budoucích absolventů se zdravotním postižením ze vstupu na trh práce, pak můžeme vymezit v zásadě dvě oblasti. Jednak obavy, které obecně souvisí s přechodovým procesem ze školy do zaměstnání a které mohou být u absolventů se zdravotním postižením zesíleny nebo modifikovány, a dále pak obavy, které jsou pro absolventy se zdravotním postižením specifické.

Zaměříme-li se na první oblast, pak jednoznačně nejvýraznější je obava absolventů **z nezaměstnanosti**, kterou uvádí 71,5 % absolventů se zdravotním postižením. Nižší, přesto ale značné jsou i obavy absolventů se zdravotním postižením z **nedostatků**

³⁹ I toto subjektivní hodnocení vyznívá ovšem jako relativně pozitivní. V šetření Červenková, A., Kotíková, J.: Odborná příprava zdravotně postižené mládeže a její uplatnění na trhu práce, 2001, jsou uváděny výsledky za Obchodní akademii pro zdravotně postiženou mládež Opava, kde jako srovnatelnou hodnotí svou pracovní schopnost jen 22,2 % dotázaných, s problémy pak 22,2 %, jako nižší rovněž 22,2 %, a 33,3 % nedokáže svoji pracovní schopnost posoudit.

zkušeností, které vyjadřuje 46,9 % z nich. Nedostatek praxe je přitom zejména v období ekonomické krize závažným důvodem nižšího zájmu zaměstnavatelů i u absolventů intaktní populace. **Nedostatečné připravenosti ze školy** se obává asi 31,4 % absolventů se zdravotním postižením.

K obavám, které určitým způsobem mohou souviset i s vlastním postižením, patří zřejmě **obavy ze zvládnutí požadavků zaměstnání**, které vyjadřuje poměrně vysoké procento absolventů se zdravotním postižením (39 %). Specifickou kategorií tvoří **obavy z předsudků zaměstnavatelů a kolegů, které vyjadřuje přibližně třetina dotázaných**. Značný je i podíl absolventů se zdravotním postižením, kteří pociťují **nízké sebevědomí** (30 %) nebo **strach z cizího prostředí** (33,4 %).

Výsledky analýz tedy ukazují značné obavy absolventů se zdravotním postižením ze vstupu na trh práce, vyšší míru nejistoty a zranitelnosti, a to jak v souvislosti s postižením a schopností dostat požadavkům a zařadit se do pracovního procesu, tak i v souvislosti s očekávanými reakcemi okolí.

▪ **Specifické obavy absolventů se zdravotním postižením v souvislosti se vstupem na trh práce – podle druhu postižení**

Zaměříme-li se na rozdíly v obavách podle jednotlivých sledovaných druhů postižení, pak **nejvýznamnější obavy projevují především absolventi s více vadami**, z nich obavu z nezaměstnanosti vyjádřilo 84 % (oproti 71,5 % v průměru). Vysoké jsou i jejich obavy ze zvládnutí požadavků v zaměstnání - 57,5 % (oproti 39 %), z nedostatku zkušeností - 59 % (oproti 47 %). Kolem 44 % absolventů s více vadami vyjádřilo rovněž obavy z předsudků zaměstnavatelů a stejné procento se potýká s pocitem nízkého sebevědomí.

Další skupinou, která má vyšší obavy ze vstupu na trh práce, patří především absolventi s **tělesným postižením**, kteří ze sledovaných skupin vyjadřují nejčastěji obavy **z předsudků zaměstnavatelů** (47 %) a nejčastěji se obávají **nevhodných podmínek nebo špatné dostupnosti pomůcek** (47 %). Vysoký je v této kategorii i podíl těch, kteří se obávají problémů se zvládnutím požadavků v zaměstnání (49 %). Naopak relativně méně se absolventi s tělesným postižením obávají cizího prostředí (25 % oproti 34 %).

Zajímavým zjištěním je relativně vyšší problém s nízkým sebevědomím u absolventů se zrakovým postižením (50 % oproti průměru 30 %).

Tabulka 5.1: Obavy absolventů se zdravotním postižením ve vztahu k pracovnímu uplatnění – podle druhu postižení (v % odpovědí)

	Nezaměstnanosti	Nedostatečné připravenosti ze školy	Předsudků zaměstnavatele a kolegů	Problémů spojených s postižením (dojíždění, pomůcky, bezbariérový přístup,...)	Nízkého sebevědomí	Nedostatku zkušeností	Problémů se zvládnutím požadavků v zaměstnání	Cizího prostředí
Sluchové	63,6	30,9	43,9	21,2	30,3	48,5	37,3	37,9
Zrakové	72,7	29,8	40,7	26,5	51,2	52,4	35,3	36,9
Tělesné	78,7	33,9	46,6	46,7	28,1	58,0	48,8	25,4
Mentální	69,9	31,9	30,1	16,7	29,3	45,1	42,4	36,9
Více vad	84,1	30,0	44,3	34,2	44,2	58,8	57,5	40,0
SPU	67,7	30,5	24,0	6,6	23,7	43,8	31,1	27,5
Celkem-bez rozlišení druhu postižení	71,5	31,4	33,0	18,5	30,0	46,9	39,3	33,5

▪ **Specifické obavy absolventů se zdravotním postižením v souvislosti se vstupem na trh práce – podle formy integrace**

Z analýz vyplývá, že absolventi tzv. speciálních škol vyjadřují v některých aspektech mírně větší obavy ze vstupu na trh práce.

Prakticky zanedbatelné rozdíly se ukazují ve vztahu k obavám z nezaměstnanosti a nedostatku zkušeností, které se v zásadě vztahují i k absolventům intaktní populace.

Mírně vyšší, ale statisticky nevýznamné rozdíly najdeme u absolventů se zdravotním postižením vzdělávaných na speciálních školách. Obavy z nedostatečné připravenosti ze školy uvádí 34,7 % z nich, nízké sebevědomí 33,3 % a možné problémy při zvládnání požadavků zaměstnání očekává až 39,3 % z nich.

Statisticky významnější rozdíly mezi absolventy speciálních škol v porovnání s absolventy individuálně integrovanými na běžných školách najdeme v oblasti obav z předsudků zaměstnavatelů a kolegů (33,1 %), problémů spojených se zdravotním postižením a jeho kompenzací (23,7 %) a dále pak u obav z cizího prostředí (37,9 %).

Tabulka 5.2: Obavy absolventů se zdravotním postižením ve vztahu k pracovnímu uplatnění – podle formy integrace (v %)

	Nezaměstnanosti	Nedostatečné připravenosti ze školy	Předsudků zaměstnavatele a kolegů	Problémů spojených s postižením (dojždění, pomůcky, bezbariérový přístup,...)	Nízkého sebevědomí	Nedostatku zkušeností	Problémů se zvládnutím požadavků v zaměstnání	Cizího prostředí
Speciální škola	70,1	34,7	38,9	23,7	33,3	51,4	41,2	37,9
Speciální třída v běžné škole	75,1	31,8	28,5	17,1	30,5	44,4	41,1	33,8
Běžná škola	69,6	26,9	29,7	12,6	25,1	43,6	34,8	26,6
Celkem-bez rozlišení formy integrace	71,4	31,6	33,1	18,5	30,0	47,0	39,3	33,4

Na závěr můžeme konstatovat, že výsledky šetření ukazují o něco větší obavy absolventů se zdravotním postižením, kteří se vzdělávají na speciálních škol, ze vstupu na trh práce, než v kategorii absolventů individuálně integrovaných na běžných školách. Výraznější obavy absolventů speciálních škol ve srovnání s absolventy individuálně integrovanými na běžných školách se vztahují především k očekávaným reakcím ze strany sociálního okolí, zejména předsudků zaměstnavatelů, cizího prostředí a existence fyzických bariér, resp. nedostupnosti kompenzačních pomůcek. Naopak z hlediska případných obav z nižší připravenosti při vstupu na trh práce nebo menšího sebevědomí se obě skupiny významně neliší.

5.3 Pomoc subjektů a institucí při hledání pracovního uplatnění

Uplatnění absolventů se zdravotním postižením na trhu práce je z mnoha hledisek obtížnější než u zdravé populace, i když v období ekonomické krize se i absolventi intaktní populace potýkají při hledání prvního zaměstnání s výraznými problémy.

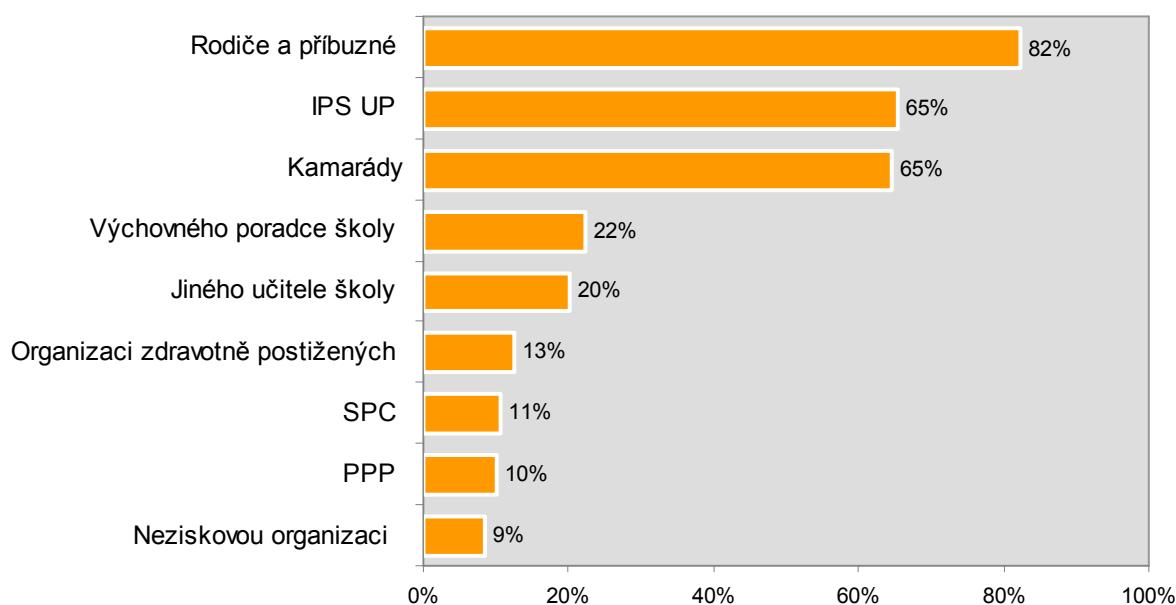
Obecně platí, že významné procento absolventů středních škol při hledání prvního zaměstnání využívá jak pomoc institucí, tak i neformální pomoc rodinných příslušníků, příbuzných a přátel. Neformální kanály jsou u vyučených absolventů běžné populace pro

získání zaměstnání dokonce významnější než formální způsoby prostřednictvím inzerátů, internetu nebo personálních agentur.⁴⁰ Podívejme se, na jaké subjekty, instituce nebo rodinné příslušníky mají v úmyslu se při vstupu na trh práce obrátit absolventi se zdravotním postižením.

Výsledky provedených analýz ukazují, že podobně jako u běžné populace chce většina absolventů se zdravotním postižením při hledání pracovního uplatnění využít především pomoci rodičů a příbuzných (82,4 %) a dále kamarádů (64,5 %).

Z hlediska institucionální a profesionální pomoci nadpoloviční většina z nich má v úmyslu se obrátit na IPS UP (65,4 %). Přibližně pětina dotázaných očekává pomoc od pracovníků školy, zejména výchovného poradce školy (22,5 %) nebo i jiného učitele (20,1%). Část absolventů se zdravotním postižením se chce obrátit i na organizace zdravotně postižených (12,9 %), pedagogicko-psychologické poradny (10 %), SPC (10,4 %) nebo nestátní neziskové organizace (8,3 %).

Obrázek 5.3: Subjekty, na které se absolventi se zdravotním postižením chtějí obrátit se žádostí o pomoc při hledání pracovního uplatnění (v % odpovědí)

▪ **Očekávaná pomoc subjektů a institucí při hledání pracovního uplatnění – podle formy integrace**

Statisticky významně častěji se na organizace zdravotně postižených, pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra nebo neziskové organizace mají v úmyslu obrátit žáci docházející do speciálních škol. Z těchto organizací byly uváděny např. Tyflocentrum⁴¹, SONS – sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých, Rytmus Liberec⁴², Liga za práva vozíčkářů⁴³.

⁴⁰ Trhlíková, J.: Strategie získání zaměstnání absolventů středních a vyšších odborných škol a jejich postoje k práci. Praha: NÚOV, 2009.

⁴¹ Pracovní agentura TyfloCentrum ČR vznikla jako projekt pro zdravotně postižené a znevýhodněné občany, kteří nemohou naleznout pracovní uplatnění. Zabývá se poskytováním sociálních služeb zdravotně postiženým a dlouhodobě nezaměstnaným lidem a rovněž zaměstnává zdravotně znevýhodněné a postižené osoby ve svých sociálních podnicích. Od září roku 2009 realizuje dva projekty na podporu dlouhodobě nezaměstnaných osob a zdravotně postižených lidí bez práce. Díky finančnímu zvýhodnění může tyto zaměstnance nabízet uživatelům (právníkům i fyzickým osobám) za nižší cenu, než by byly jejich skutečné mzdové náklady, kdyby je sami zaměstnali. Cílem je motivovat především malé a střední podniky a jiné drobné podnikatele, aby se zbavili svých předsudků vůči zdravotně postiženým a znevýhodněným lidem a zjistili, jak velkým přínosem mohou být pro jejich společnost právě tito zaměstnanci.

⁴² Rytmus Liberec se zaměřuje na lidi se **zdravotním** nebo **sociálním znevýhodněním**, zejména s mentálním postižením. Poskytuje podporu pro ty, kteří si chtějí udržet zaměstnání v běžném pracovním prostředí, a ty, kteří potřebují individuální pomoc před nástupem do práce i po něm. Poskytují službu „Sociální rehabilitace“

Tabulka 5.3: Na koho se žáci se zdravotním postižením mají v úmyslu obrátit o pomoc při hledání pracovního uplatnění? (možnost uvést více odpovědí současně)⁴⁴

	Výchovného poradce školy	Jiného učitele školy	IPS UP	Organizaci zdravotně postižených	PPP	SPC	Neziskovou organizaci	Rodiče a příbuzné	Kamarády
Speciální škola	25,3	24,6	62,9	21,4	14,0	15,2	13,5	82,2	64,7
Speciální třída v běžné škole	19,8	15,0	68,1	6,5	7,4	5,7	4,7	84,4	64,5
Běžná škola	21,1	18,8	66,4	7,4	7,1	8,5	4,7	80,7	64,4
Celkem-bez rozlišení formy integrace	22,5	20,1	65,4	12,9	10,0	10,4	8,3	82,4	64,5

▪ **Očekávaná pomoc subjektů a institucí při hledání pracovního uplatnění – podle druhu postižení**

Z hlediska jednotlivých sledovaných druhů zdravotního postižení se absolventi se zdravotním postižením příliš neliší v tom, že převážná většina z nich se chystá při vstupu na trh práce využít sociální sítě, především pomoc rodičů a příbuzných (79 % - 86 %) a kamarádů (59 % - 68 %). Rozdíly mezi jednotlivými skupinami podle druhu postižení přitom nejsou příliš výrazné.

Tabulka 5.4: Na koho se žáci se zdravotním postižením mají v úmyslu obrátit o pomoc při hledání pracovního uplatnění – podle druhu postižení (v % odpovědí rozhodně ano+ spíše ano)

	Jiného učitele školy	IPS UP	Organizaci zdravotně postižených	PPP	SPC	Neziskovou organizaci	Výchovného poradce školy	Rodiče a příbuzné	Kamarády
Sluchové	18,0	59,7	21,7	16,4	20,0	19,7	25,0	79,7	68,3
Zrakové	20,3	70,2	21,3	14,3	14,5	14,9	24,7	79,3	59,3
Tělesné	28,6	66,1	42,5	20,0	31,1	22,7	32,8	83,6	66,1
Mentální	20,0	63,8	5,8	5,5	4,1	5,0	23,5	81,4	65,1
Více vad	26,0	71,8	27,3	19,2	25,7	17,6	26,9	85,9	59,0
SPU	19,7	70,2	3,4	8,3	5,7	3,0	19,3	85,7	69,5
Celkem-bez rozlišení druhu postižení	20,1	65,3	12,7	9,9	10,5	8,4	22,2	82,2	64,6

Podobně i v očekávaném využívání školních poradenských služeb nejsou mezi absolventy s různými druhy zdravotního postižení příliš velké rozdíly. Ukazuje se tak, že na tato pracoviště jsou kladeny vysoké nároky s potřebou řešit velmi široké spektrum problémů s ohledem na specifické potřeby žáků a absolventů s různými druhy i mírou postižení.

metodou podporovaného zaměstnávání. Sociální rehabilitace je zaměřena na posilu osobních kompetencí, schopností a dovedností člověka, aby mohl využívat běžné společenské zdroje a fungovat v přirozeném prostředí, zejména v oblasti zaměstnání a v návaznosti pak i ve všech dalších oblastech kulturního a společenského života.

⁴³ Liga za práva vozíčkářů poskytuje např. tzv. Tranzitní program. Je určen studentům speciálních středních škol a učebních oborů. Jeho cílem je usnadnit mladým lidem se zdravotním postižením přechod ze školy do zaměstnání. Hlavní náplň programu představují semináře a workshopy, zaměřující se na pracovní uplatnění. Studentům také nabízíme pomoc při vyhledávání praxí, pracovní asistenci, individuální konzultace.

⁴⁴ Statisticky vyšší údaje jsou v tabulce uvedeny silně a červeně.

Výraznější rozdíly najdeme u očekávané pomoci ze strany organizací zdravotně postižených, neziskových organizací obecně, **u pedagogicko-psychologických poraden a speciálních pedagogických center. Nejčastěji se na tyto organizace chtějí obracet absolventi s tělesným postižením a s více vadami.**

5.4 Vnímání hodnoty jednotlivých aspektů práce pro absolventy se zdravotním postižením

Často se uvádí, že možnost pracovního uplatnění přistavuje pro osoby se zdravotním postižením určitý specifický přínos, např. pro pocit soběstačnosti, sebevědomí nebo užitečnosti pro společnost. Význam pracovního uplatnění pro absolventy se zdravotním postižením je zřejmý i ze skutečnosti, že naprostá většina dotázaných ze sledovaného vzorku projevila zájem určitou pracovní aktivitu vyvíjet. Na druhé straně zdravotně postižení jsou častěji nějakým způsobem limitováni, což může jejich požadavky zejména ve vztahu k pracovním podmínkám naopak zvyšovat. Problematickou volbou, zejména při obtížích se získáním nebo udržení zaměstnání a nízkým platovým ohodnocením je volba mezi pracovní aktivitou na jedné straně a stažením do ekonomické neaktivity a pobíráním sociálních dávek na straně druhé.

Podívejme se v této souvislosti, jaké aspekty pracovního uplatnění jsou pro absolventy středních škol se zdravotním postižením v době ukončení jejich studia nejpodstatnější, tak jak jsou znázorněny na „žebříčku hodnot“ v následující tabulce. Absolventi měli možnost ke každému aspektu zaměstnání přidělit „známku“ na škále od 1 do 5, kde 1 udává nejvýznamnější hodnocení.

Z pořadí uvedeného v tabulce je zřejmé, že za nejdůležitější považují absolventi se zdravotním postižením **jistotu zaměstnání**, která s průměrem 1,48 zaujímá výrazné první místo v pomyslném žebříčku hodnot spojovaných s pracovním uplatněním zdravotně postižených. K významně oceňovaným aspektům práce pak patří **zajímavá práce** (1,65) a **vysoký příjem** (1,76).

Prakticky na stejné úrovni pak najdeme dvojice obdobných hodnot - pocit soběstačnosti (1,8) a rovnoprávnosti (1,84) a dále pak dostatek volného času (1,85) a možnost kombinovat práci a rodinu (1,89).

Naopak k méně zdůrazňovaným aspektům práce patří z hlediska absolventů se zdravotním postižením možnost kariéřního postupu (2,22) a prestiž vykonávané profese (2,31).

Porovnáme-li tyto údaje s hodnotami běžné populace absolventů středního vzdělávání, pořadí na prvních příčkách žebříčku je prakticky shodné. V běžné populaci je na prvním místě jistota zaměstnání (1,45), dále pak zajímavá práce (1,50). Vysoký příjem je na čtvrté pozici (1,85). **Rozdíly najdeme např. ve vztahu k možnosti dělat něco užitečného pro společnost, která je podstatnější pro absolventy se zdravotním postižením (2,36 v běžné populaci oproti 2,02 u absolventů se zdravotním postižením). Menší důraz je u absolventů se zdravotním postižením dále kladen na možnost kariéřního postupu (1,86 u běžné populace a 2,22 u absolventů se zdravotním postižením).**

Podívejme se v následujícím textu podrobněji, jak se náhled na uvedené aspekty pracovního uplatnění a vnímání jejich významu liší při porovnání skupin absolventů se zdravotním postižením podle formy integrace a druhu postižení.

▪ **Hodnocení významu jednotlivých aspektů pracovního uplatnění podle formy integrace**

Výsledky analýz ukazují, že z hlediska prvního zmíněného rozdělení se u některých aspektů zaměstnání hodnocení absolventů speciálních škol a absolventů individuálně integrovaných na běžných školách určitým způsobem liší.

Zatímco vysoký příjem, možnost kariérního postupu a prestiž vykonávané profese jsou pro absolventy speciálních škol méně důležité, než pro absolventy individuálně integrované na běžných školách, pocit samostatnosti je pro ně naopak podstatnější. To zřejmě souvisí i s vyšším začleněním žáků s výraznějším postižením do speciálních škol.

Tabulka 5.5: Průměr hodnot 1-5 (kde 1 = rozhodně důležité, 5 = rozhodně nedůležité) odpovědi na otázku „Jak jsou pro Vás důležité následující aspekty práce?“ - podle formy integrace.⁴⁵

	Celkový průměr	Průměr za speciální školy	Průměr za speciální třídy	Průměr za běžné školy
Jistota zaměstnání	1,48	1,52	1,42	1,48
Zajímavá práce	1,65	1,66	1,61	1,66
Vysoký příjem	1,76	1,90	1,56	1,76
Pocit soběstačnosti (např. finanční)	1,80	1,84	1,75	1,78
Pocit rovnoprávnosti	1,84	1,85	1,81	1,85
Dostatek volného času	1,85	1,84	1,84	1,87
Možnost zkombinovat práci a rodinu	1,89	1,93	1,84	1,87
Pocit samostatnosti	1,96	1,90	1,94	2,07
Nemuset daleko dojíždět	1,97	2,01	1,78	2,11
Možnost dělat něco užitečného pro společnost	2,02	2,00	1,98	2,10
Možnost vzdělávání, školení	2,10	2,13	2,11	2,05
Možnost kariérního postupu	2,22	2,31	2,21	2,12
Prestiž vykonávané profese	2,31	2,39	2,26	2,25

▪ **Hodnocení významu jednotlivých aspektů pracovního uplatnění - podle druhu zdravotního postižení**

Zaměříme-li se na rozdíly podle druhého sledovaného kritéria – tedy jednotlivých druhů zdravotního postižení, které znázorňuje tabulka 5.6, najdeme i zde určité odlišnosti. Statisticky signifikantní rozdíly byly zjištěny u aspektů – **vysoký příjem, pocit samostatnosti, možnost kariérního postupu, prestiž vykonávané profese a možnost dělat něco užitečného pro společnost.**

Vysoký příjem je relativně nejdůležitější pro absolventy s poruchami učení (1,7) a lehčím mentálním postižením (1,58), zatímco absolventi s tělesným (2,29), sluchovým (2,03) nebo zrakovým postižením (2,11) považují získání vysokého příjmu za méně podstatný aspekt zaměstnání. Pro absolventy s poruchami učení je zároveň ve srovnání s ostatními skupinami podstatně významnější i **možnost kariérního postupu** (2,01). Podobná situace je i u **prestiže profese**, která patří k méně podstatným aspektům pro všechny sledované skupiny s výjimkou absolventů s poruchami učení (2,03 oproti 2,3 v průměru za soubor).

⁴⁵ Červeně vyznačené hodnoty ukazují oblasti, kde byly zjištěny statisticky významné rozdíly mezi skupinou absolventů se zdravotním postižením vzdělávaných na běžných školách a absolventy speciálních škol. (Výpočet realizován programem SPSS, Independent-Samples T Test.)

Naopak tělesně postižení akcentují **pocit rovnoprávnosti** (1,65 oproti 1,84 celkového průměru) a **samostatnosti** (1,7 oproti 1,97 celkového průměru). Podobně nejvýznamnější byla pro absolventy se SPU prestiž profese.

Užitečnost pro společnost považují za relativně nejpodstatnější zrakově (1,74) a tělesně (1,86) postižení.

Tabulka 5.6: Průměr hodnot 1-5 (kde 1 = rozhodně důležité, 5 = rozhodně nedůležité) odpovědi na otázku „Jak jsou pro Vás důležité následující aspekty práce?“ - podle druhu postižení. Tmavě jsou v tabulce vyznačeny řádky, u nichž byly zjištěny statisticky signifikantní rozdíly podle druhu postižení.⁴⁶

	Sluchové	Zrakové	Tělesné	Mentální	Více vad	SPU	Celkem-bez rozlišení druhu postižení
Vysoký příjem	2,03	2,11	2,29	1,58	1,91	1,70	1,79
Pocit rovnoprávnosti	1,94	1,86	1,65	1,90	1,78	1,80	1,84
Pocit samostatnosti	2,26	1,78	1,70	2,01	1,96	2,05	1,97
Pocit soběstačnosti (např. finanční)	2,03	1,80	1,64	1,88	1,77	1,69	1,81
Možnost kariérního postupu	2,54	2,07	2,29	2,34	2,20	2,01	2,25
Možnost vzdělávání, školení	2,05	1,86	1,98	2,20	2,11	2,06	2,10
Prestiž profese	2,49	2,32	2,36	2,36	2,37	2,03	2,30
Možnost dělat něco užitečného pro společnost	2,12	1,74	1,86	2,09	2,13	1,92	2,01
Možnost zkombinovat práci a rodinu	2,08	1,81	1,83	1,95	1,80	1,70	1,89
Dostatek volného času	1,90	1,76	2,01	1,88	1,79	1,81	1,87
Jistota zaměstnání	1,56	1,33	1,44	1,50	1,46	1,45	1,47
Nemuset daleko dojíždět	2,25	2,06	1,96	1,95	1,89	1,99	1,98
Zajímavá práce	1,58	1,61	1,63	1,67	1,63	1,62	1,65

Z pohledu těch aspektů, u kterých jsou nejvýraznější rozdíly, můžeme konstatovat, že z hlediska vysokého příjmu překvapivě nejvyšší očekávání mají absolventi s mentálním postižením, dále absolventi s poruchami učení, nejnižší absolventi s tělesným postižením. Samostatnost spojují se zaměstnáním nejčastěji absolventi s tělesným postižením, nejméně často absolventi s postižením sluchu a rovněž absolventi s mentálním postižením a s poruchami učení.

6. Závěry

Ve vztahu k problematice přechodu absolventů se zdravotním postižením na trh práce byly předmětem analýzy tři základní okruhy: studijní a pracovní záměry zdravotně postižených, včetně preferovaných forem ekonomické aktivity a jejich zájmu o využití státem podporovaných pracovních míst. Druhou oblast představovaly otázky spojené se specifickými obavami absolventů se zdravotním postižením a jejich očekávání v souvislosti se vstupem na trh práce. Jako třetí sledovaná oblast byly vymezeny otázky související s podporou zdravotně postižených při hledání zaměstnání ze strany poradenských institucí a rodiny.

⁴⁶ Analýza realizována programem SPSS, ANOVA.

Změříme-li se nejprve na zjištění vztahující se k první sledované oblasti, můžeme konstatovat, že naprostá většina budoucích absolventů má v závěru svého studia zájem být studijně nebo ekonomicky aktivní. **Nadpoloviční většina absolventů středních škol se zdravotním postižením předpokládá vstup na trh práce (55 %).** Necelá třetina (31 %) chce studovat v denní formě studia a přibližně 9 % má zájem o dálkové studium v kombinaci s pracovní činností. Další 3 % absolventů uvedla, že budou mít invalidní důchod a chtějí si přivydělávat. Podstatným zjištěním, které ukazuje výrazný zájem absolventů se zdravotním postižením o zařazení do pracovního života, je skutečnost, že pouze 2 % dotázaných předpokládají, že budou pobírat invalidní důchod a nebudou vykonávat jinou pracovní nebo studijní aktivitu. Zajímavou skutečností je, že z hlediska úrovně vzdělání nebyl zjištěn statisticky významný rozdíl v zájmu absolventů pobírat invalidní důchod a nevyvíjet žádnou studijní ani pracovní aktivitu. Jejich podíl byl nízký i v nižších kategoriích vzdělání, kde lze případně předpokládat nižší příjem.

Můžeme tedy konstatovat, že naprostá většina absolventů se zdravotním postižením v závěru svého studia na střední škole má zájem se na trhu práce uplatnit nebo pokračovat ve zvyšování kvalifikace.

Zaměříme-li se na studijní zájem, pak v porovnání s běžnou populací je celkově studijní zájem této skupiny absolventů nižší. To je ale způsobeno především odlišnou strukturou absolventů se zdravotním postižením, zejména velmi vysokým podílem žáků, kteří se vzdělávají ve středním vzdělávání s výučním listem kategorie E a ve studiu zpravidla nepokračují. Vzdělanostní ambice absolventů se zdravotním postižením, kteří se vzdělávají ve středním vzdělání s výučním listem kategorie H nebo zakončeným maturitní zkouškou ve srovnání s běžnými absolventy jsou nižší, ale ne zcela zásadně. Příznivé zjištění představuje i skutečnost, že relativně shodný zájem o pokračování v denním i v dálkovém studiu se ukazuje u absolventů speciálních škol i absolventů integrovaných individuálně na běžném typu školy.

Pracovní uplatnění osob se zdravotním postižením je obtížnější a těmto osobám jsou určeny různé nástroje, které usnadňují jejich začlenění do pracovního procesu a poskytují specifické možnosti a formy pracovní aktivity. **Osoby se zdravotním postižením se mohou ucházet o pracovní uplatnění jednak na volném trhu práce, jednak na tzv. chráněném trhu práce.** Šetření v této souvislosti zjišťovalo zájem budoucích absolventů se zdravotním postižením o možnost využívat různé formy podporovaného zaměstnávání.

Výsledky analýz v této souvislosti ukázaly, že nadpoloviční většina absolventů středního vzdělávání se zdravotním postižením má v úmyslu se uplatnit na volném trhu práce - celkově přibližně **67,6 %** absolventů, přitom **v běžné firmě nebo úřadu chce najít práci asi 50,4 %**, 13 % má zájem **podnikat a 4,1 % uvedla obě možnosti.** Naopak přibližně **12,7 % absolventů se zdravotním postižením předpokládá, že získá uplatnění na chráněném trhu práce.** Konkrétně 6,4 % chce získat uplatnění v chráněné dílně, 4,7 % na místě speciálně zřízeném pro pracovníky se ZP a 1,5 % uvedla obě možnosti. Z hlediska dalších pracovních alternativ bylo zjištěno, že **4,6 % absolventů chce využít možnosti práce z domova.** Další možností, kterou někteří z budoucích absolventů zmiňovali, bylo **pracovní uplatnění ve firmě rodičů** (3,2 %). Nejvíce spoléhají na využití podporované formy zaměstnání absolventi s více vadami.

Otázka uplatnění absolventů ve **vystudovaném oboru** nebo jejich odchodu do jiného oboru má celou řadu souvislostí. U absolventů se zdravotním postižením se k obecným důvodům mohou přidat i další specifické příčiny. **Celkově je podíl absolventů se zdravotním postižením, kteří chtějí v závěru studia pracovat ve svém oboru, relativně nízký** – kolem 42 %, dalších 12 % by se rádo uplatnilo v příbuzném oboru. Do zcela jiného oboru má v úmyslu odejít kolem 21 % dotázaných absolventů se zdravotním postižením. **Specifický je u skupiny absolventů se zdravotním postižením značný podíl těch, kteří nemají přesnou představu o tom, v jakém oboru si budou hledat uplatnění (asi 20 %).** Část absolventů rovněž uvádí, že jsou ochotni vzít zaměstnání v jakémkoli oboru (5 %). V této souvislosti je překvapivé, že velmi nejasné představy

o budoucím pracovním uplatnění vyjadřují **absolventi středního vzdělání s výučním listem kategorie E, z nichž většina již nechce dál studovat.** Výraznou nejistotu z hlediska budoucího uplatnění v oboru vyjadřují i absolventi s tělesným postižením, z nichž jen 37 % se chce uplatnit ve svém oboru, ale 27 % neví, v jakém oboru si budou hledat zaměstnání a 7 % je ochotno přijmout práci v jakémkoli oboru.

Součástí šetření byly i okruhy otázek zaměřené na očekávání absolventů z hlediska vstupu na trh práce a subjektivní hodnocení jejich potenciálních výkonů a možností. Výsledky šetření ukazují, že více než polovina (54 %) absolventů se zdravotním postižením se domnívá, že jejich pracovní schopnosti a výkon se vyrovnají běžné populaci, 7 % považuje své schopnosti za rovnocenné, uvádějí ale určitá omezení z hlediska dojíždění nebo nutnosti kompenzovat znevýhodnění využitím speciálních pomůcek. 14 % dotázaných se domnívá, že jejich pracovní schopnost je nižší. Značné procento (kolem 25 %) neumí svoje pracovní schopnosti v porovnání s populací bez postižení odhadnout.

Podrobnější analýzy v této souvislosti ukázaly, že žáci speciálních škol hodnotí svůj potenciální pracovní výkon hůře, pouze 46 % se domnívá, že se vyrovnají zdravé populaci. Na druhou stranu odpověď „nevím“, která by mohla odrážet větší nebo naopak menší zkušenosti těchto žáků s výkony spolužáků bez postižení, je ve skupině absolventů integrovaných na běžných školách, i těch, kteří se vzdělávali na speciálních školách, stejně častá. Toto zjištění naznačuje, že pocit nižšího pracovního výkonu absolventů speciálních škol souvisí spíše s výraznějším postižením žáků v těchto školách.

Situace absolventů se zdravotním postižením při vstupu na trh práce rozhodně není jednoduchá. **Jedním z témat tohoto šetření proto byla i míra obav, které absolventi se zdravotním postižením pociťují, a otázka, jakou pomoc a podporu při vstupu na trh práce od státu a různých institucí očekávají.**

Jednoznačně největší obavy vyjadřují absolventi se zdravotním postižením **z nezaměstnanosti (72 %).** Nižší, přesto ale značné jsou i obavy absolventů se zdravotním postižením z **nedostatku zkušeností (47 % z nich).** **Nedostatečné připravenosti ze školy** se obává asi 31 % absolventů středního vzdělávání se zdravotním postižením.

K obavám, které určitým způsobem mohou souviset i s vlastním postižením, patří **obavy ze zvládnutí požadavků zaměstnání (39 %).** Specifickou kategorií tvoří **obavy z předsudků zaměstnavatelů a kolegů, které vyjadřuje přibližně třetina dotázaných.** Značný je i podíl absolventů se zdravotním postižením, kteří pociťují **nízké sebevědomí (30 %) nebo strach z cizího prostředí (33,4 %).**

Výraznější obavy absolventů speciálních škol ve srovnání s absolventy individuálně integrovanými na běžných školách **se vztahují především k očekávaným reakcím ze strany sociálního okolí,** zejména předsudků zaměstnavatelů, cizího prostředí a existence fyzických bariér, resp. nedostupnosti kompenzačních pomůcek. **Naopak z hlediska případných obav z nižší připravenosti při vstupu na trh práce nebo menšího sebevědomí se obě skupiny významně neliší.**

Z hlediska jednotlivých druhů zdravotního postižení vyjadřují vyšší obavy ze vstupu na trh práce především **tělesně postižení,** kteří se ve srovnání s ostatními skupinami výrazněji obávají **předsudků zaměstnavatelů (47 %), nevhodných podmínek nebo špatné dostupnosti pomůcek (47 %).**

Výsledky analýz tedy ukazují značné obavy absolventů se zdravotním postižením ze vstupu na trh práce, vyšší míru nejistoty a zranitelnosti, a to jak v souvislosti s postižením a schopností dostat požadavkům a zařadit se do pracovního procesu, tak i v souvislosti s očekávanými reakcemi okolí.

Dalším tématem šetření bylo zjištění, jaké subjekty absolventi využívají při hledání zaměstnání. Výsledky provedených analýz ukazují, že podobně jako u běžné populace chce většina absolventů se zdravotním postižením při hledání pracovního uplatnění využít nejčastěji pomoci rodičů a příbuzných (82,4 %) a dále kamarádů (64,5 %).

Z hlediska institucionální a profesionální pomoci nadpoloviční většina z nich má v úmyslu se obrátit na IPS UP (65,4 %). Přibližně pětina dotázaných očekává pomoc od pracovníků školy, zejména výchovného poradce školy (22,5 %) nebo i jiného učitele (20,1 %). Část zdravotně postižených se chce obrátit i na organizace zdravotně postižených (12,9 %), pedagogicko-psychologické poradny (10 %), SPC (10,4 %) nebo neziskové organizace (8,3 %). **Statisticky významně častěji se na organizace zdravotně postižených, pedagogicko-psychologické poradny, speciálně pedagogická centra nebo nestátní neziskové organizace mají v úmyslu obrátit žáci docházející do speciálních škol a z hlediska druhu postižení pak absolventi s tělesným postižením a více vadami.**

Často se uvádí, že možnost pracovního uplatnění představuje pro osoby se zdravotním postižením určitý specifický přínos. V této souvislosti se šetření zaměřilo i na otázku, jaké aspekty pracovního uplatnění jsou pro absolventy středních škol se zdravotním postižením v době ukončení jejich studia nejpodstatnější. Za nejdůležitější považují absolventi se zdravotním postižením **jistotu zaměstnání**. Na dalších místech pak následují **zajímavá práce a vysoký příjem**. Naopak **k méně zdůrazňovaným aspektům práce** patří z hlediska absolventů se zdravotním postižením **možnost kariérního postupu a prestiž vykonávané profese**. Porovnáme-li tyto údaje s hodnotami běžné populace absolventů středního vzdělávání, pak pořadí na prvních příčkách žebříčku je prakticky shodné, rozdíly najdeme ve vztahu k možnosti dělat něco užitečného pro společnost, která je podstatnější pro absolventy se zdravotním postižením, naopak menší důraz kladou na možnost kariérního postupu. Určité rozdíly se ukázaly i při porovnání absolventů integrovaných individuálně a absolventů speciálních škol, pro které je v souvislosti se zaměstnáním důležitější pocit samostatnosti. Odlišnosti jsou i z hlediska druhu postižení, kdy např. absolventi s tělesným postižením akcentují pocit rovnoprávnosti a samostatnosti, naopak méně podstatný je pro ně příjem.

V souhrnu tedy můžeme konstatovat, že absolventi se zdravotním postižením vnímají jednotlivé aspekty zaměstnání odlišně a možnost zaměstnání pro ně představuje určitý specifický přínos.

Použitá literatura a zdroje

Červenková, A., Kotíková, J.: *Odborná příprava zdravotně postižené mládeže a její uplatnění na trhu práce*. Praha: VÚPSV, 2001.

Kompetence výchovných poradců v oblasti péče o žáky se zdravotním postižením. Sborník studijních materiálů. Praha: NIDV, 2010.

Nápravník, J.: *Zaměstnávání osob se zdravotním postižením, pracovní právní problematika a sociální služby. Kompetence výchovných poradců v oblasti péče o žáky se zdravotním postižením*. Sborník studijních materiálů. Praha: NIDV, 2010.

Trhlíková, J.: *Strategie získání zaměstnání absolventů středních a vyšších odborných škol a jejich postoje k práci*. Praha: NÚOV, 2009.

Trhlíková, J.: *Volba střední školy a spokojenost žáků se zdravotním postižením se studiem*. Praha: NÚOV 2009.

Trhlíková, J.: *Žáci se zdravotním postižením ve středním a vyšším odborném vzdělávání – vzdělanostní a oborová struktura 2009/10*. Praha: NÚOV, 2010.

Vyhláška MŠMT č. 73/2005 o vzdělávání dětí, žáků a studentů se specifickými vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Zákon 435/2004 Sb., o zaměstnanosti.

www.mpsv.cz

www.msmt.cz

www.infoabsolvent.cz

www.adip.cz

evropský
sociální
fond v ČR

EVROPSKÁ UNIE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

ISA⁺

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce (ISA)

Národní ústav odborného vzdělávání provozuje internetový informační systém ISA, který pomáhá zejména:

- ✚ žákům základních škol při volbě oboru vzdělání a výběru střední školy,
- ✚ žákům středních škol při rozhodování o pokračování ve vzdělávání a při přechodu na trh práce,
- ✚ výchovným-kariérovým poradcům a učitelům při poskytování kariérového poradenství a výuce témat Úvodu do světa práce,
- ✚ managementu škol při úpravách vlastní vzdělávací nabídky a tvorbě školních vzdělávacích programů.

Systém je přístupný na www.infoabsolvent.cz.

Informační systém o uplatnění absolventů škol na trhu práce (ISA) propojuje informace o školách a oborech vzdělání s poznatky o uplatnění absolventů škol na trhu práce a o potřebách zaměstnavatelů. Poskytuje rovněž informace o problémech se studiem a předčasných odchodech ze školy.

O vznik systému ISA se postaral Národní ústav odborného vzdělávání v rámci systémového projektu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy **Vzdělávání – Informace - Poradenství – VIP Kariéra**, který byl financován z Evropského sociálního fondu a ze státního rozpočtu ČR. Budování systému ISA pokračuje v rámci projektu **VIP II - Kariérové poradenství v podmínkách kurikulární reformy**.

ISA nabízí podrobná data o školách a oborech v jejich vzdělávací nabídce, obsahuje i multimediální průvodce volbou povolání.

ISA obsahuje informace založené na analýzách, které usnadňují orientaci v situaci na trhu práce jak žákům a zejména budoucím absolventům středních a vyšších škol, tak i managementu a pedagogům škol.

Informace poskytované systémem ISA vycházejí z podrobných analýz, které se připravují v Národním ústavu odborného vzdělávání v rámci uvedených projektů. Především jde o každoročně prováděné **rozbory nezaměstnanosti absolventů škol**, z nichž je možné zjistit obory, jejichž absolventi mají v současnosti výraznější problémy s uplatněním na trhu práce, i to, jak se v tomto směru situace vyvíjí. ISA využívá i poznatků, vyplývajících ze **šetření mezi pracovníky úřadů práce**. Na základě jejich zkušeností je totiž možné identifikovat konkrétní problémy absolventů škol při hledání práce či problematické i perspektivní obory vzdělání.

Pro účely nového informačního systému jsou zjišťovány i **názory zaměstnavatelů, pracovníků personálních agentur a provádí se analýza inzerce**. Tato šetření přinášejí představu o tom, jaké jsou vlastně potřeby zaměstnavatelů, jaké jsou jejich kvalifikační požadavky a jaké dovednosti by absolventi měli mít, pokud se chtějí v praxi dobře uplatnit.

Další analýzy, které jsou zde využity, se věnují **přechodu absolventů ze střední školy do praxe či do terciárního vzdělávání**. Lze z nich poznat, jak jsou absolventi připraveni pro vstup na trh práce a výkon své profese, což představuje zpětnou vazbu i pro vzdělávací nabídku a vzdělávací programy středních a vyšších odborných škol.

